

DISKURSSIANALYYTTINEN TUTKIMUS KEHITYSVAMMAISTEN
HENKILÖIDEN HAASTAVAA KÄYTTÄYTYMISTÄ KOSKEVISTA
LEHTIARTIKKELEISTA

Kaisa Kupari

Pro gradu -tutkielma
Erityispedagogiikan laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielma

Kupari Kaisa

Diskurssianalyttinen tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä koskevista lehtiartikkeleista

Jyväskylän yliopisto, 2007, 57 s.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin diskurssianalyttisellä menetelmällä kahden kehitysvamma-alan lehden välittämiä kuvia ja merkityksiä kehitysvammaisten henkilöiden haastavasta käyttäytymisestä. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia tulkintarepertuaareja haastavasta käyttäytymisestä artikkeleissa käytetään, millaisia funktioita näillä repertuaareilla on sekä millaisia subjektipositioita kehitysvammaisille henkilöille muodostuu näiden tulkintarepertuaarien kautta.

Tutkimusaineistona käytin Ketju- ja Tukiviesti -lehdissä viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajalta (1987-2006) ilmestyneitä artikkeleita koskien kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä. Näitä artikkeleita löytyi 43. Artikkeleiden näkökulmat haastavaan käyttäytymiseen vaihtelivat ja haastavaa käyttäytymistä tarkasteltiin erilaisista ja osin ristiriitaisistakin kuvakulmista.

Diskurssianalyysin pohjalta identifioin lehtiartikkeleista kuusi erilaista tulkintarepertuaaria: oikeusrepertuaarin, ongelmarepertuaarin, medikaalisen repertuaarin, elämänhallintarepertuaarin, valtapelirepertuaarin sekä funktiorepertuaarin. Positiivisen ja rakentavan otteen haastavaan käyttäytymiseen loivat elämänhallintarepertuaari sekä funktiorepertuaari. Haastavan käyttäytymisen negatiivisiin seurauksiin keskittyivät ongelmarepertuaari ja medikaalinen repertuaari, jotka edustivat perinteistä käsitystä vammaisuudesta. Oikeusrepertuaarissa otettiin kantaa kehitysvammaisten asemaan ja korostettiin laitosolosuhteiden vaikutusta haastavan käyttäytymisen esiintymisessä. Valtapelirepertuaarissa haastava käyttäytyminen nähtiin tahdon ilmaisemisen ja vallankäytön välineenä.

Avainsanat: *kehitysvammaisuus, haastava käyttäytyminen, diskurssianalyysi*

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen taustaa	4
1.2 Tutkimustehtävä.....	5
2 KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN HAASTAVA KÄYT- TÄYTYMINEN	7
2.1 Kehitysvammaisuus	7
2.1.1 <i>Adaptiivinen käyttäytyminen</i>	8
2.1.2 <i>Vammaisuus sosiaalisena konstruktiona</i>	9
2.1.3 <i>Vammaisuus kielenkäytössä</i>	10
2.2 Haastava käyttäytyminen	11
2.2.1 <i>Haastava käyttäytyminen sosiaalisena ilmiönä</i>	14
2.2.2 <i>Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen</i>	15
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
3.1 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi	18
3.2 Lehtiartikkelit tutkimuskohteena	20
3.3 Tutkimuksen kulku	21
3.4 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua	24
4 TULKINTAREPERTUAARIT LEHTIARTIKKELEISSA.....	26
4.1 Oikeusrepertuaari.....	26
4.2 Ongelmarepertuaari.....	30
4.3 Medikaalinen repertuaari.....	32
4.4 Elämänhallintarepertuaari	35

4.5 Valtapelierepertuaari.....	38
4.6 Funktiorepertuaari.....	40
4.7 Yhteenveto tulkintarepertuaareista	43
5 POHDINTA	46

LÄHTEET

LIITE 1: Tutkimusaineistona käytetyt artikkelit

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ollut kiinnostukseni kehitysvammaisten oppilaiden kanssa tehtävään opetustyöhön. Ennen erityisopettajaopintojani olen toiminut kehitysvammaistenhoitajana, ja -ohjaajana sekä avustajana erityisluokassa, ja tätä kautta olen kohdannut myös eri-ikäisiä kehitysvammaisia henkilöitä, jotka ovat käyttäytyneet eri tavoin haastavasti. Koen ilmiön hyvin mielenkiintoisena tutkimuskohteena, koska tutkimusten mukaan muun muassa kehitysvammaisilla henkilöillä on lisääntynyt riski haastavan käyttäytymisen esiintymiseen (esim. Sigafos, Arthur & O'Reilly 2003, 26-28; Emerson 2001, 25).

Arvioiden mukaan noin 15-17 % vammaisista henkilöistä, kuten kehitysvammaisista, aistivammaisista ja liikuntavammaisista, käyttäytyy haastavasti (Sigafos ym. 2003, 23). Haastavassa käyttäytymisessä on kysymys vuorovaikutuksesta yksilön ja ympäristön välillä – se ei ole ainoastaan yksilön ongelma. Useissa haastavan käyttäytymisen määritelmässä painotetaan sen sosiaalista ja kulttuurista puolta, jolloin se nähdään sosiaalisena ilmiönä (ks. Emerson 2001, 7-10). Tämän tutkimuksen keskeisenä teoreettisena lähtökohtana onkin ajatus vammaisuudesta ja haastavasta käyttäytymisestä sosiaalisina, sosiaalisesti rakennettuina ilmiöinä. Yksi tällainen vammaisuutta sosiaalisesti luova tekijä on kielenkäyttö (Vehkakoski 1998), johon oma kiinnostukseni gradussani kohdistuu.

Haastavan käyttäytymisen syntymekanismi on osin tuntematon, ja käytössä olevat vaikuttamiskeinot vaihtelevat hyvin paljon lähtökohdista riippuen. Ihmiset asennoituvat haastavaan käyttäytymiseen omien näkemystensä ja asenteidensa pohjalta. Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen saattaa herättää hyvinkin voimakkaita tunteita lähiympäristössä, koska käyttäytyminen poikkeaa niin voimakkaasti yleisesti hyväksytyistä käyttäytymismalleista (Male 2003; Emerson 2001.)

Kehitysvammaisten henkilöiden vanhemmat, opettajat, avustajat, avohoidon ja laitoshoidon työntekijät sekä muut lähi-ihmiset saattavat siis kohdata haastavasti käyttäytyviä kehitysvammaisia henkilöitä. Aiheesta on kirjoitettu jonkin verran kehitysvamma-alan ammattilehdissä ja tarkoitukseni oli tarkastella näissä artikkeleissa esiintyvää kielenkäyttöä ja merkitysten antamista koskien juuri haastavaan käyttäytymiseen liittyviä ilmiöitä. Omalta osaltaan kehitysvamma-alan lehtien kirjoitukset aiheesta vaikuttavat kehitysvamma-alalla työskentelevien ja muiden kehitysvammaisten henkilöiden kanssa tekemisissä olevien henkilöiden näkemykseen haastavasta käyttäytymisestä, ja näin ollen myös siihen reagointiin sekä muihin käytäntöihin. Lisäksi haastavalla käyttäytymisellä on monia synonyymisia termejä ja se voidaan määritellä monesta näkökulmasta. Siihen liittyvää kielenkäyttöä tutkimalla voidaan hahmottaa näitä eri näkökulmia ja niihin liittyviä tarkoituksia.

Tarkastelen tutkimuksessani lehtiartikkeleiden kielenkäyttöä laadullisesta, diskursianalyttisesta näkökulmasta. Olen rajannut tutkimukseni koskettamaan kehitysvammaisilla henkilöillä esiintyvää haastavaa käyttäytymistä. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä kuvaavia tulkintarepertuaareja ja niihin liittyviä funktioita sekä subjektipositioita seuraavan kahden kehitysvamma-alan ammattilehden, Ketjun ja Tukiviestin, artikkeleista viime 20 vuoden ajalta.

1.2 Tutkimustehtävä

Tarkoitukseni on selvittää, miten kehitysvammaisten henkilöiden haastava käyttäytyminen rakentuu kehitysvamma-alan lehtien, Tukiviestin ja Ketjun, kielenkäytössä. Huomioni kiinnittyy siihen, minkälaisia tarkoituksia ja merkityksiä käyttäytymiselle annetaan eli millaisista tulkintarepertuaareista kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä tarkastellaan sekä minkälainen subjektipositio näin kehitysvammaisille henkilöille muodostuu. Tutkin ilmiötä diskursianalyttisesti.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Millaisia diskursiivisia repertuaareja artikkeleissa käytetään kehitysvammaisten henkilöiden haastavan käyttäytymisen kuvauksessa?
2. Mitä funktioita repertuaareilla on?
3. Millaisia subjektipositioita kielenkäyttö luo kehitysvammaisille henkilöille?

2 KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN

Tässä luvussa määrittelen tutkimukseeni liittyvät keskeisimmät käsitteet ja tarkastelen vammaisuutta ja haastavaa käyttäytymistä sosiaalisena, kulttuurisesti tuotettuna ilmiönä.

2.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammalla tarkoitetaan hermoston kehityshäiriöitä. Näistä tärkeimpiä ovat aivojen kehityshäiriöt, joihin usein liittyy älyllistä kehitysvammaisuutta. AAMR:n (American Association of Mental Retardation) vuodelta 1992 olevan määritelmän mukaan kehitysvammaisuudella tarkoitetaan tämänhetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Sitä kuvaa huomattavasti keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyky, jolloin älykkyyssosamäärä (ÄO) on alle 70-75, ja johon liittyy samanaikaisesti rajoituksia kahdessa tai useammassa adaptiivisten taitojen osa-alueista. Näitä osa-alueita ovat kommunikatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys, turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika sekä koulu. Kehitysvammaisuuden tulee lisäksi ilmetä ennen 18 vuoden ikää. (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko 2002, 20-21.)

Suomessa voimassa olevan kehitysvammalain mukaan henkilö on vammainen, jos hänen kehityksensä tai henkinen toimintansa on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Vammalla tarkoitetaan sellaista fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa pysyvästi yksilön suorituskykyä. (Kaski ym. 2002, 20.)

Vaikeusaste kehitysvammaisuudelle luokitellaan usein psykologisten ja adaptiivisten testien avulla. Luokittelun tulisi perustua senhetkiseen toimintakykyyn, koska älylliset taidot ja sosiaalinen sopeutumiskyky voivat muuttua. Lisämäärittäjänä vaikeusastetta luokiteltaessa ovat kehitysvammaisen henkilön käyttäytymishäiriöt. Luokitus jakaa

käyttäytymisen normaaliksi, huomiota tai hoitoa vaativaksi sekä merkittävästi poikkeavaksi. Kehitysvammaisuuteen liittyy usein myös muita lisävammoja ja -sairauksia, joita ovat esimerkiksi aisti-, puhe- ja liikuntavammat, epilepsia, autismi, mielenterveyden ongelmat sekä haastava käyttäytyminen. On tärkeä kuitenkin huomioida, että diagnostiset luokittelut kuvaavat vain henkilön terveydentilaa ja siihen liittyviä piirteitä ja tarpeita. Jokaisen kehitysvammaisen henkilön toimintakyky tulee arvioida suhteessa muihin ominaisuuksiin ja elinympäristöön. (Kaski ym. 2002, 22-24.)

2.1.1 Adaptiivinen käyttäytyminen

Kehitysvammaisilla ihmisillä on usein selviä ja huomattavia puutteita useilla adaptiivisen käyttäytymisen alueella. Adaptiivinen käyttäytyminen on opittua käyttäytymistä ja viittaa taitoihin, jotka ovat välttämättömiä päivittäisiin toimintoihin osallistumiseksi. Monissa standardoiduissa mittareissa adaptiivinen käyttäytyminen sisältää seuraavat osa-alueet: itsestä huolehtimisen, liikkumisen, kommunikaation, sosiaalisen, akateemisen, ammatillisen osa-alueen sekä yhteisössä toimimisen. Adaptiivista käyttäytymistä on vaikea arvioida, mutta yleensä puutteen laajuus adaptiivisen käyttäytymisen osa-alueilla osoittaa henkilön vammaisuuden vaikeusastetta. (Sigafos ym. 2003, 32.)

Vammattomilla lapsilla adaptiivisten taitojen, kuten itsestä huolehtimisen, leikin sekä sosiaalisten ja kommunikaatiotaitojen, oppiminen tapahtuu varhain, satunnaisesti ja satumanvaraisesti. Vammaisille lapsille tämänkaltainen oppiminen on usein riittämätöntä ja tehotonta, eivätkä he välttämättä osoita kovin suuria saavutuksia adaptiivisen käyttäytymisen toiminnoissa opetuksesta huolimatta. (Sigafos ym. 2003, 32-33.) Ei tule kuitenkaan unohtaa sitä, että myös adaptiivisten taitojen käsite on erilainen ajan ja paikan mukaan eli se on myös kulttuurisidonnainen. Lisäksi käyttäytymisodotukset vaihtelevat iän mukaan. (Saloviita 1989; Kontio 2000, 22-23.)

Tutkimukset ovat saaneet yhtäläisiä tuloksia siitä, että puutteet tietyissä adaptiivisten taitojen osa-alueissa aiheuttavat lisääntyntä riskiä haastavaan käyttäytymiseen. Näitä alueita ovat etenkin itsestä huolehtiminen, motoriikka ja kommunikaatio. (Sigafos ym. 2003.) Saloviidan (1988) tutkimuksessa itsensä vahingoittaminen oli sitä yleisempää, mitä alhaisempia henkilön älykkyydosamäärä ja adaptiiviset taidot olivat. Kommunikaatio-

tiotaidoiltaan muita heikoimmilla esiintyi myös enemmän itsensä vahingoittamista. (Saloviita 1988.)

2.1.2 Vammaisuus sosiaalisena konstruktiona

Oliverin (1996, 34) mukaan vammaisuus voidaan nähdä yksilöllisen tai sosiaalisen mallin kautta. Vammaisuuden yksilöllisessä mallissa vammaisuus nähdään henkilökohtaisena tragediana ja ongelmana, kun taas sosiaalisessa mallissa se koetaan enemmän sosiaalisena pulmana. Tällöin vammaisuus ei ole vammaisista henkilöistä itsestään lähtevää, vaan vammat ovat seurausta yhteiskunnan epäonnistumisesta vastata heidän tarpeisiinsa. Vammaisuus ymmärretään sosiaalisena konstruktiona. Vammaisuuden yksilöllisissä malleissa vammaisuus selitetään fyysiseksi ominaisuudeksi, kun taas sosiaalisissa malleissa fyysinen puoli jätetään huomiotta. Haittaan ja vammaan liittyvät tarkoitukset tulevat aina siis esille tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, eikä vammaisuudella ole edes universaalia luonnetta. Joissakin kulttuureissa ei ole olemassa termiä vammaisuudelle tai sosiaaliselle erilaisuudelle. (Oliver 1996, 34; Barnes, Mercer & Shakespeare 1999, 2-4.)

Bogdanin ja Taylorin (1982) mukaan meidän yhteisömme ja palvelujärjestelmämme on luotu niin, että se leimaa ihmiset erilaisuuden mukaan ja asettaa esteitä täydelle yhteiskuntaan osallistumiselle. Huomio kiinnittyy henkilön puutteisiin, eikä ympäristön ja palveluiden uudelleenluomiseen niin, että kaikki ihmiset voisivat toimia yhteisön jäseninä. (Bogdan & Taylor 1982, 224-225.)

Täytyy kuitenkin muistaa, että vammaisen ihmisen vamma ja kyvyttömyys ovat kuitenkin todellisia, eikä yhteiskuntaa muuttamalla voida vammaisuutta muuttaa. Näin ollen henkilön biologinen tila ei riipu sosiaalisesta konstruktiosta, vaikkakin se, miten muut ihmiset vammaisuuden ymmärtävät, on sosiaalinen konstruktio. Esimerkiksi kehitysvammaisuuden käsite on syntynyt niiden mielessä, jotka käyttävät termiä kuvaamaan ihmisten kognitiivisia kykyjä, eikä käsitettä ole juurikaan kyseenalaistettu. Ihmisten älyllisten kykyjen luonne ja merkittävyys riippuu siitä, kuinka me näemme ja tulkitsemme niitä. (Vehmas 2006, 230; Bogdan & Taylor 1982, 7.)

2.1.3 Vammaisuus kielenkäytössä

Kielellä on suuri voima. Vammaiset ihmiset ovat vähemmistöryhmä, joka on herkkä kielenkäytölle, jota viljellään ylläpitämässä institutionaalista syrjintää. Väärinkäsityksiä vammaisista ihmisistä saatetaan pitää yllä vammauttavilla termeillä, jotka vaikuttavat negatiivisesti vammaisten ihmisten minäkuvaan sekä samalla luovat syrjiviä asenteita ja käytäntöjä. Niiden ihmisten, jotka työskentelevät mediassa, tulisikin olla valppaana terminologian käytössään. Lisäksi eri alojen ammattilaiset ovat merkittävässä asemassa rakennettaessa käsityksiä vammaisuudesta; ammattilaisten käyttämä kieli heijastaa ja rakentaa tietynlaisia ajattelutapoja, jotka taas luovat vammaisia koskevia käytänteitä. (Barnes 1992; Vehmas 2005, 123.)

Käytetty kieli on siis mukana rakentamassa vammaisuutta, koska kieli vaikuttaa siihen, miten ihmiset ajattelevat ja toimivat vammaisia kohtaan. Esimerkiksi termit ”vammat”, ”kehitysvammat”, ”kuurot”, ”epileptikot” tai ”sokeat” saattavat epäinhimillistää ja objektivoida vammaisia henkilöitä. Erilaiset vammaisista käytetyt ilmaukset ja sanat voivat olla loukkaavia, poliittisesti epäkorrekteja tai ne voivat sisältää muunlaisia negatiivisia arvolutauksia, kuten fraasit ”sidottu pyörätuoliin”, ”kärsiä epilepsiasta” tai ”multippelin skleroosin uhri”. Jos vammaisuutta määritellään tällaisilla negatiivisilla termeillä, asenteet vammaisia ihmisiä kohtaan ovat negatiivisia ja heitä saatetaan kohdella syrjivästi ja säälivästi. (Barnes 1992; Vehmas 2005, 123; Barnes ym. 1999, 6.)

Stereotyyppiset oletukset vammaisista ihmisistä perustuvat taikauskoon, myytteihin ja uskomuksiin, jotka ovat periytyneet kulttuuriimme ja säilyneet siinä, koska niitä vahvistetaan jatkuvasti median kautta. Median vaikutusta ei tule siis vähätellä; sitä kautta opitaan paljon – myös vammaisuudesta. Median välittämä kuva vammaisuudesta on usein kuitenkin negatiivinen ja vammaisuus esitetään uhkana vammattomien ihmisten hyvinvoinnille. (Barnes 1992.)

Vammaisuutta ja siihen liittyvien ilmiöiden kielenkäyttöä erilaisissa teksteissä ja artikkeleissa on jonkin verran tutkittu Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitoksen pro graduissa (ks. Vehkakoski 1997, Ojala 2000, Mankinen 2004). Esimerkiksi Mankinen (2004) tutki pro gradussaan diskurssianalyttisesti Ketju-lehden kouluintegraatiota koskevia artikkeleita.

Vehkakoski (2006) on väitöskirjassaan tutkinut vammaisuuden rakentumista ammatti-ihmisten kielenkäytössä. Tutkimus osoitti, että ammatti-ihmisten kielenkäyttö nojautui hyvin pitkälle medikalisoivaan, yksilölliseen malliin vammaisuudesta, eikä lasten oma ääni päässyt kuuluville. Kielenkäytöstä erottui kuusi diskurssia, joihin tulkinnot lapsesta ja hänen vammaisuudestaan pohjautuivat: vammadiskurssi, kehitysdiskurssi, tragediadiskurssi, ongelmadiskurssi, subjektidiskurssi sekä oikeusdiskurssi.

2.2 Haastava käyttäytyminen

Viime vuosikymmenen aikana termi haastava käyttäytyminen on alkanut korvata useita muita samankaltaisia termejä, kuten epänormaalin, poikkeavan ja häiriintyneen käyttäytymisen tai käyttäytymishäiriön ja ongelmakäyttäytymisen termejä. Edellä mainittuja termejä on käytetty kuvaamaan hyvin laajaa epätavallisen käyttäytymisen kirjoa kehitysvammaisilla henkilöillä: aggressiivisuutta, tuhoisuutta, itsensä vahingoittamista, stereotyyppisiä manereita tai muunlaista käyttäytymistä, joka on joko vahingoksi henkilölle itselleen, haastavaa ympäristölle tai paheksuttavaa. Haastavan käyttäytymisen termi ei viittaa oletuksiin käyttäytymisen psykologisista ominaisuuksista, vaan vain sellaiseen käyttäytymiseen, joka uhkaa henkilön hyvinvointia tai toimintaan, joka vähentää pääsyä yhteisön toimintoihin. Kun käyttäytyminen nähdään enemmän haastavana kuin ongelmana, se saa aikaan rakentavampia reaktioita. (Emerson 2001, 3-4.)

Haastavan käyttäytymisen eri määritelmät eroavat hiukan toisistaan ja painottavat käyttäytymisessä erilaisia asioita. Emersonin (1995) mukaan haastava käyttäytyminen on kulttuurisesti epänormaalia käyttäytymistä, joka ilmenee niin voimakkaana, usein tai kestoaltaan pitkänä, että henkilön oma tai muiden turvallisuus on suuressa vaarassa. Lisäksi käyttäytyminen saattaa vakavasti rajoittaa henkilön osallistumista yhteisön toimintaan. (Emerson 2001, 3.) Saloviita (1993) määrittelee haastavan käyttäytymisen toiminnaksi, joka vaatii henkilön sosiaalista ympäristöä vastaamaan siihen jollakin tavalla. Haastavalle käyttäytymiselle on ominaista se, että ympäristö kokee sen häiritseväksi tai jopa vaaralliseksi. Haastavaa käyttäytymistä ovat esimerkiksi sääntöjen rikkominen, itsensä vahingoittaminen, toisten lyöminen, esineiden rikkominen tai muunlainen toisia

ihmisiä häiritsevä tai loukkaava käyttäytyminen. Haastavassa käyttäytymisessä on kyse vuorovaikutuksellisesta suhteesta ympäristöön eikä vain henkilön sisäisestä ominaisuudesta. (Saloviita 1993, 156.)

Haastavasta käyttäytymisestä on olemassa monia teorioita. Sovelletun käyttäytymisanalyysin hallitseva näkemys korostaa haastavan käyttäytymisen funktionaalisuutta ja tilannesidonnaisuutta. Haastavat käyttäytymismuodot ovat esimerkkejä operantista käyttäytymisestä (*operent behaviour*) eli käyttäytymistä muokataan ja ylläpidetään ympäristön seurauksilla: positiivisilla ja negatiivisilla vahvistajilla. Näin ollen haastava käyttäytyminen muotoutuu henkilön henkilökohtaisen, fyysisen ja varsinkin sosiaalisen maailman kautta. Haastavaa käyttäytymistä voidaan Emersonin (2001) mukaan selittää kahden erilaisen lähestymistavan kautta: se voidaan nähdä joko opittuna käyttäytymisenä, jota ympäristön ärsykkeet ylläpitävät tai käyttäytymisenä, joka esiintyy ikään kuin sivuvaikutuksena liittyen käyttäytymisen ja ympäristön vuorovaikutukseen. (Emerson 2001, 33-39.)

Sigafoosin ym. (2003) teorian mukaan haastavaan käyttäytymiseen vaikuttavat samat variaabelit kuin mihin tahansa muuhunkin ihmisen käyttäytymiseen, ja se korostaa operenttia käyttäytymistä opittuna. Vammaisilla henkilöillä käytettävissä olevia käyttäytymisrepertuaareja tarkastellaan adaptiivisten taitojen käsitteen kautta, ja koska vammaisilla nähdään olevan puutteita juuri näillä adaptiivisten taitojen alueella, henkilöllä saattaa olla käytössä vähemmän mahdollisia käyttäytymismalleja tiettyjä funktioita tai tarkoituksia varten. Näin ollen haastavan käyttäytymisen esiintymisen todennäköisyys kasvaa, kun henkilöllä on vähän tai ei ollenkaan sopivia käyttäytymismalleja, ne ovat liian vaikeita, ne eivät saa positiivista vahvistusta tai kun vaihtoehdotiset käyttäytymismuotojen positiivinen vahvistaminen myöhästyy tai on epäjatkuvampaa kuin haastavassa käyttäytymisessä. (Sigafoos ym. 2003.)

Haastava käyttäytyminen ei ole synonyymi mielenterveysongelmille, mutta haastavaa käyttäytymistä kuitenkin liittyy myös kehitysvammaisten mielenterveysongelmiin. Lähiympäristön saattaa olla vaikea erottaa, milloin kyse on mielenterveysongelmasta ja milloin taas haastavasta käyttäytymisestä. Haastava käyttäytyminen on enemmän funktionaalisia adaptiivisia reaktioita tiettyihin ympäristön tapahtumiin kuin mielenterveysongelman ilmenemismuoto. Ei kuitenkaan ole selvyyttä siitä, missä määrin mielenter-

veysongelmat suoraan aiheuttavat haastavaa käyttäytymistä. Emerson, Moss ja Kiernan (1999) ovat määrittäneet kolme tapaa, joilla mielenterveysongelmat ja haastava käyttäytyminen saattavat olla kytköksissä: 1) haastava käyttäytyminen on epätyypillinen pääoireiden ilmentymä, 2) haastava käyttäytyminen esiintyy toissijaisena oireena mielenterveysongelmasta tai 3) mielenterveysongelma toimii motiivitekijänä operanttien prosessien ylläpitämään haastavaan käyttäytymiseen. (Emerson 2001, 4, 55-57; Seppälä 1997, 12-13; Sigafos ym. 2003, 38-39.)

Eri yleisyystutkimukset antavat erilaisia tuloksia haastavan käyttäytymisen yleisyydestä ja ovat usein sidottuja tiettyyn maantieteelliseen alueeseen ja tiettyyn tiedonantajaan, mutta arvioiden mukaan vammaisista henkilöistä noin 15-17 %:lla esiintyy haastavaa käyttäytymistä (Sigafos ym. 2003, 11-24). Borthwick-Duffyn (1994) tutkimuksessa 7 %:lla lievästi kehitysvammaisista, 14 %:lla keskiasteisesti kehitysvammaisista, 22 %:lla vaikeasti kehitysvammaisista ja 33 %:lla syvästi kehitysvammaisista esiintyi haastavaa käyttäytymistä (Emerson 2001, 25).

Kaskin ym. (2002) mukaan kehitysvammaisilla henkilöillä on myös suurempi riski mielenterveyden häiriöihin. Avohoidossa asuvista kehitysvammaisista noin 20 %:lla on psyykinen sairaus ja laitoshoidossa asuvista noin 45 %:lla. Psyykkisten sairauksien lisäksi 17-36 %:lla kehitysvammaisista arvioidaan esiintyvän haastavaa käyttäytymistä. (Kaski ym. 2002, 127-128.) Oliver, Murphy ja Corbett (1987) tutkivat itsensä vahingoittamisen yleisyyttä kehitysvammaisilla henkilöillä ja arvioivat 12 %:lla laitoksessa asuvilla kehitysvammaisista esiintyvän itsensä vahingoittamista. Alle 10-vuotiailla lapsilla yleisyys oli 3-4 %, kun taas yli 10-vuotiailla esiintyvyyssprosentti oli 8-12 %. Kehitysvammaisille, jotka eivät asuneet laitoksissa, yleisyysprosentti oli 3 %. (Sigafos ym. 2003, 15.) Saloviidan (1988) tutkimuksen mukaan itsensä vahingoittamisen yleisyys kehitysvammalaitoksessa oli 41 %. 14 % kehitysvammaisista vahingoitti itseään säännöllisesti ja 27 % satunnaisesti. Yleisimmät itsensä vahingoittamisen muodot olivat itsensä raapiminen, lyöminen ja pureminen sekä pään hakkaaminen. (Saloviita 1988.)

Tulee kuitenkin huomioida, että haastavaa käyttäytymistä esiintyy vähemmistöllä vammaisista henkilöistä ja esiintyvyyssluvut vaihtelevat tutkimuksittain. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin identifioitu epäsuorasti ja suorasti vaikuttavia tekijöitä, jotka voidaan yhdistää haastavan käyttäytymisen suurempaan esiintymiseen, mutta suoraa johtopä-

töksiä haastavan käyttäytymisen etiologiasta ei voida tehdä. Henkilöillä, joilla on vaikea kehitysvamma, kommunikaatio-ongelmia ja autismi tai autistisia piirteitä, on kuitenkin lisääntynyt riski haastavan käyttäytymisen esiintymiseen. (Sigafos ym. 2003, 25-26, 43-44.)

2.2.1 Haastava käyttäytyminen sosiaalisena ilmiönä

Haastavan käyttäytymisen määritelmiä on paljon, ja ne eroavat hiukan toisistaan painottaen eri näkökulmia, mutta useat korostavat siihen liittyviä sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä. Näin ollen haastavaa käyttäytymistä voidaankin tarkastella sosiaalisena ilmiönä (Emerson 2001, 10). Kulttuuriset ja sosiaaliset prosessit ovat mukana määrittämässä käyttäytymistä haastavaksi (Lowe & Felce 1995) ja määrittämässä ihmisten reaktioita haastavaan käyttäytymiseen (Allen 1999).

Haastava käyttäytyminen on monitahoinen sosiaalinen ilmiö. Sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset määrittävät, minkälainen käyttäytyminen koetaan haastavaksi. Tietyn käyttäytymisen sosiaalinen hyväksyttävyys muuttuu ajan ja paikan mukaan. Lisäksi tilannetekijät antavat mille tahansa käyttäytymiselle merkityksen. Fyysinen aggressiivisuus nähdään hyväksyttävämpänä nyrkkeilyottelussa ja uskonnollisissa rituaaleissa, mutta kehitysvammaisen itseensä kohdistuvaa aggressiivisuutta pidetään haastavana käyttäytymisenä. Käyttäytymisen hyväksyttävyys voidaan siis määritellä myös kulttuuristen uskomusten ja yleisten rooliodotusten perusteella. Vammaiset ihmiset asetetaan myös herkemmin poikkeaviin ja epänormaaleihin sosiaalisiin rooleihin, jotka muokkaavat tilannesidonnoisia sääntöjä. Näin ollen sietokyky haastavaa käyttäytymistä kohtaan saattaa olla korkeampi vammaisten ihmisten kohdalla; sitä saatetaan jopa odottaa. (Emerson 2001, 7-10.) Meinsin (1994) mukaan kehitysvammaisten kanssa työskentelevillä henkilöillä on taipumusta tulkita oirekäyttäytyminen kehitysvammaisuuden ilmenemismuodoksi (Seppälä 1997, 6).

Se, määritelläänkö käyttäytyminen haastavaksi, riippuu hyväksyttävän käyttäytymisen sosiaalisista säännöistä, henkilön kyvystä antaa selitys käyttäytymiselleen, tilanteessa mukana olevien käsityksistä kehitysvammaisuudesta ja haastavan käyttäytymisen syistä sekä ympäristön kyvystä kohdata henkilön käyttäytymisen aiheuttamaa häiriötä. Haas-

tavan käyttäytymisen ilmeneminen riippuu siis myös siitä kontekstista, jossa sitä esiintyy; ja käyttäytyminen saattaa olla hyväksyttävämpää erilaisissa tilanteissa. (Emerson 2001, 7.) Lähiympäristön toleranssi ja raja käyttäytymiseen puuttumiseen vaihtelee, eivätkä nämä tekijät aina ole parasta henkilölle itselleen. Esimerkkinä vanhempien mahdollinen luulo, että heidän autistisen lapsensa raivokohtaukset kuuluvat osana tämän autismiin. (Sigafos ym. 2003, 9).

Haastavan käyttäytymisen sosiaalista merkittävyyttä voidaan tarkastella kahden tekijän kautta. Ensinnäkin pienellä vähemmistöllä kehitysvammaisista ihmisistä esiintyy haastavaa käyttäytymistä, ja toisekseen tällainen käyttäytyminen usein assosioidaan negatiivisiin henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin seurauksiin. Lähiympäristön reaktiot käyttäytymiseen voivatkin vaikuttaa enemmän henkilön elämänlaatuun kuin käyttäytymisen aiheuttama fyysinen seuraus. Nämä lähiympäristön reaktiot voivat pitää sisällään pahoinpitelyä, sopimatonta hoitoa, eristämistä, eväämistä ja systemaattista laiminlyöntiä. (Emerson 2001, 10-13.) Saloviidan (2002) tutkimuksen mukaan negatiivisia interventiomenetelmiä, kuten rajoituksia, rangaistusta tai eristämistä, käytettiin laitoksissa 56 %:ssa tapauksista. Yleisin seuraus haastavaan käyttäytymiseen oli rangaistus. Pienkoedeissa käytettiin positiivisempia ja vähemmän rajoittavia interventioita kuin laitoksissa. (Saloviita 2002.)

2.2.2 Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen

Suomessa kehitysvammaisten käyttäytymisongelmat nähtiin 1960-luvun lopulle asti heidän sisäisinä ominaisuuksinaan ja kontrollin ongelmina. Tällöin kehitysvammaiset henkilöt eristettiin yhteiskunnasta ja heidän käyttäytymistään kontrolloitiin laitoksissa vankilamaisessa ympäristössä. 1960-luvulla Yhdysvalloissa alkoi tutkimustoiminta kehitysvammaisten käyttäytymisongelmiin vaikuttamisesta. Varsin tulokselliseksi on osoittautunut kokeelliseen psykologiaan perustuva soveltava käyttäytymisanalyttinen malli, jonka pohjalta myös Suomessa on toteutettu jonkin verran tutkimusta (esim. Saloviita 1987, 1988). 1970-luvulla käyttäytymishäiriöt nähtiin edelleen yksilön ominaisuuksina, ja käyttäytymistä kontrolloitiin rajoitusten ja rankaisevien opetusmenetelmien avulla. (Saloviita 1993, 156-160.)

Käyttäytymispsykologia on viime vuosikymmenten ajan muokannut käsityksiä haastavasta käyttäytymisestä, mutta siihen perustuvat käyttäytymisanalyttiset menetelmät ovat kuitenkin jakaneet mielipiteitä. Tutkimuskenttääkin ovat dominoineet niin käyttäytymisanalyttiset kuin neurobiologiset ja lääketieteelliset perinteet, ja näiden kautta on kehitetty lukuisia interventiomenetelmiä. (Emerson 2001, 1, 31; Sigafos ym. 2003, 67.) Haastavaa käyttäytymistä on vähitellen alettu nähdä enemmän vuorovaikutuksellisenä, johon tulee vastata positiivisin, sosiaalisesti hyväksytyin toimintamallein. Menetelmissä onkin alettu kiinnittää huomiota niiden sosiaaliseen hyväksyttävyyteen ja eettisyyteen. (Saloviita 1993, 158; Emerson 2001, 71). Esimerkiksi Saloviita (1993, 164-172) esittää haastavaan käyttäytymiseen yhteisöllisen ratkaisumallin, jonka avulla voidaan löytää positiivisia ja yhteisöllisiä ratkaisuja kehitysvammaisten ihmisten haastavaan käyttäytymiseen yhteisössä ja välttää näin kehitysvammaisten ihmisten eristämistä yhteisön ulkopuolelle.

1980-luvulta alkaen on haastavaa käyttäytymistä alettu lähestyä funktionaalisesti, jolloin korostuvat haastavan käyttäytymisen tarkka määrittely, havainnointi ja tiedonkeruu kausaalisista ja ylläpitävistä tekijöistä eli käyttäytymisen merkityksistä sekä tekijöistä, jotka esiintyvät ennen haastavaa käyttäytymistä, sen aikana ja sen jälkeen. Käyttäytymisen pyritään näin ollen ymmärtämään suhteessa ympäristöön. Funktionaalinen lähestymistapa pitää sisällään funktionaalisen analyysin, hypoteesin tekemisen niistä tekijöistä, jotka ylläpitävät käyttäytymistä sekä intervention valitsemisen ja arvioinnin hypoteesin pohjalta. Tämän funktionaalisen lähestymistavan kautta on päästy pysyvämpiin tuloksiin yleistämisen ja vaikean käyttäytymisen vähenemisen osalta. (Emerson 2001, 68; Saloviita 1993, 165; Miltenberger 1999, 215; Ikonen 1999, 278-279.) Käyttäytymisen funktiona voi olla jonkin saavuttaminen, kuten huomion, toiminnan, asian tai aistimuksen, tai jonkin välttäminen, kuten huomion, toiminnan, tehtävän tai epämiellyttävän aistimuksen (Saloviita 1993, 166).

Viime vuosikymmenen aikana on pyritty myös identifioimaan mahdollisia neurobiologisia mekanismeja, jotka saattavat olla haastavan käyttäytymisen takana (Emerson 2001, 52). Kehitysvammaisten käyttäytymisen hallintaan käytetäänkin myös paljon lääkkeitä (ks. McGillivray & McCabe 2004). Lääkkeidenkäyttöön liittyy kuitenkin huolenaiheita: ei ole todistettu, että antipsykootisilla lääkkeillä on suoraa vaikutusta haastavan käyttäytymisen vähenemiseen, ja lääkkeidenkäyttöön liittyy myös sivuvaikutuk-

sia. Lisäksi Davisin ym. (1998) mukaan lääkkeiden määräyskäytännöt saattavat olla epätarkoituksenmukaisia. Samansuuntaisia viitteitä antaa Singhin ja Reppin (1989) tutkimus, jonka mukaan suuri osa kehitysvammaisille määrätystä lääkityksestä on tarpeetonta. (Emerson 2001, 11-12.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni toteutukseen liittyviä tekijöitä: käyttämäni diskurssianalyttistä tutkimusmenetelmää, siihen liittyviä keskeisiä käsitteitä, lehtiartikkeleita tutkimuskohteena, tutkimukseni kulkua sekä tarkastelen tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä.

Lähestymistapani tutkimusaiheeseeni on laadullinen. Tarkastelen diskurssianalyttisesti sitä kielenkäyttöä, joka kuvaa kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä kahdessa kehitysvamma-alan lehdessä. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkija kerää tietoa omien havaintojensa ja tutkittavien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Laadullisessa tutkimuksessa suositetaan menetelmiä, joissa tutkittavien omat näkökulmat tulevat parhaiten esille. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. Tutkimusote laadullisessa tutkimuksessa on induktiivinen, jolloin päädytään yksittäisistä havainnoista yleisiin merkityksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2002, 155; 246-248.)

3.1 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi

Analysoin lehtiartikkeleita diskurssianalyysin kautta, joka perustuu sosiaalisen konstruktionismin käsitykseen tiedon luonteesta. Diskurssianalyysi voidaan määritellä Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993b, 9-10) mukaan ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”.

Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, jossa oletetaan, että kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuuttamme, eli samalla kuin käytämme kieltä, me luomme kohteille erilaisia merkityksiä, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia ja kilpailevia. Diskurssianalyysin avulla voidaan tutkia hyvin erilaisia kielen käyttöön liittyviä kysymyksiä sekä näkemyksiä ja käytänteitä, jotka muodostavat kulttuuriamme. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993a, 17-18; Valtonen 1998, 96).

Kieltä käyttäessämme me konstruoimme eli merkityksellistämme niitä kohteita, joista puhumme tai kirjoitamme. Diskurssianalyysissa on olennaista juuri näiden konstruktioiden näkyväksi tekeminen ja eksplikointi. Kielen avulla tuotetaan myös erilaisia *funktioita* eli kielen käytön seurauksia, jotka voivat olla tarkoituksellisia, huomaamattomia, tilannekohtaisia tai kauaskantoisia. Kielen käytön vaihtelevuutta voidaan tutkia eri merkityssystemien eli diskurssien tai *tulkintarepertuaarien* sekä muuttuvien vuorovaikutustilanteiden kautta, joissa kielen käytön funktioita muodostetaan. Ilmaukset liittyvät eri tilanteissa eri merkityssystemeihin ja erilaisiin funktioihin. (Jokinen ym. 1993a, 18-19; Suoninen 1993, 48-49.)

Puhuttaessa tai kirjoitettaessa omaksutaan aina jokin diskurssi, joka on aiheeseen tai tilanteeseen enemmän tai vähemmän sopiva. Kun ihmiset tuottavat merkityksiä diskurssissa, syntyy samankaltaisia tekstejä, joissa toistuvat diskurssien keskeiset oletukset. Teksti koostuu valinnoista, kielellisistä ratkaisuista, joita tehdään sanaston, kieliopin ja muiden järjestelmien mukaan. Nämä ratkaisut sisältävät ideologisia merkityksiä. (Lehtonen 1996, 69-70; Fairclough 1997, 40.)

Diskurssilla eli tulkintarepertuaarilla tarkoitetaan suhteellisen kiinteää merkityssuhteiden systeemiä. Ilmiöiden merkitys muotoutuu sosiaalisessa toiminnassa, kun käytämme kieltä. Tämä sosiaalinen todellisuus toimii erilaisten tulkintarepertuaarien kenttänä, joista kukin merkityksellistää maailmaa, sen prosesseja ja suhteita eri tavalla. Yhdestä teemasta voidaan puhua monesta eri diskursiivisesta näkökulmasta käsin, mutta repertuaarit määrittävät aina suhteessa toisiinsa. (Valtonen 1998, 97-99; Jokinen ym. 1993a, 24.) Repertuaari saattaa olla jokin sanontatapa, käsite- tai asiakokonaisuus, johon liittyvät ilmaukset liittyvät sisällöllisesti toisiinsa (Eskola & Suoranta 2001, 198).

Kielen käyttö on hyvin vaihtelevaa ja myös ristiriitaista, ja diskurssianalyysissa huomio kohdistuu juuri tähän jännitteisyyteen. Kielen käyttö vaihtelee riippuen siitä, kuka puhuu, kenelle puhutaan ja missä tilanteessa puhutaan. Tätä kielen käytön vaihtelevuutta voidaan tutkia niiden tulkintarepertuaarien kautta, joihin toimija kulloinkin tukeutuu ja niiden jatkuvasti muuttuvien vuorovaikutustilanteiden kautta, joissa kielen käytön funktiot eli seuraukset tuotetaan. Tulkintarepertuaarin käsite sopii luontevammin sellaisiin tutkimustehtäviin, joissa tutkitaan yksityiskohtaisesti kielen käytön vaihtelevuutta (Suoninen 1993, 48-49; Lehtonen 1996, 51; Jokinen ym. 1993a, 27-28).

Diskurssianalyysissa *subjektiposition* käsite kuvaa toimijaulottuvuutta; toimijan aseman vaihtelua. Huomio kiinnitetään minän rakentumisen prosesseihin. Ihmiset tuottavat kieltä käyttäessään monenlaisia, ristiriitaisiakin positioita, jotka vaihtelevat joustavasti. Tutkimuskohteena onkin juuri näiden positioiden moninaisuus. Kaikki positiot eivät ole mahdollisia, ja osa positioista tulee annettuna, kuten lääkärille asiantuntijan positio ja potilaalle hoidettavan positio. (Jokinen ym. 1993a, 38-39.) Nämä subjektipositiot tuotetaan aina sosiaalisissa käytännöissä, joten ei ole ennalta olemassa olevia positioita, joihin yksilöt lokeroituvat (Parker 1992, 96; Jokisen ym. 1993a, 40 mukaan).

Olen analysoinut artikkeleita hyödyntäen lingvististä tekstianalyysia, jolloin olen kiinnittänyt huomioni artikkeleissa esiintyvään kielenkäyttöön ja analysoinut sitä suhteessa tutkimustehtäviini. Olen tutkimuksessani analysoinut lehtiartikkeleita hyödyntäen myös Faircloughin (esim. 1997) kehittämää kriittistä diskurssianalyysia. Se on kohdennettu juuri tiedotusvälineiden diskursseihin ja tarkastelee kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja vaikuttajana, jolloin jokainen teksti rakentaa, uusintaa ja muuttaa sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Kriittisessä diskurssianalyysissa korostuvat erityisesti sanaston ja lauseopilliset valinnat. (Fairclough 2003, 3, 39-40; Fairclough 1997, 74-76.)

3.2 Lehtiartikkelit tutkimuskohteena

Hyvin erilaiset aineistot soveltuvat diskurssianalyttiseen tutkimukseen, kuten haastattelut, lehtiartikkelit, uutiset, tieteelliset paperit, kirjeet, julkiset asiakirjat. Diskurssianalyysin avulla voidaan edellä mainituissa tutkia kielenkäytön vaihtelevuutta ja monipuolisuutta tietyn teeman alueella. Usein etusijalle diskurssianalyysissa asetetaan valmiit aineistot, jotta tutkijan vaikutus aineistoon olisi mahdollisimman pieni. (Valtonen 1998, 100-102; Suoninen 1993, 49; Eskola & Suoranta 2001, 197).

Aina ei siis ole tarpeen kerätä uutta aineistoa, jolloin voidaan hyödyntää sekundaariaineistoa. Tutkimuksen aineistona käytettävä teksti voi olla tutkijasta riippuvaa tai riippumatonta. Oma tutkimusaineistoni on juuri tutkijasta riippumatonta, julkista aineistoa, koska tarkastelen viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ilmestyneitä lehtiartikke-

leita tietystä temasta ja niissä esiintyvää kielenkäyttöä. Sanomalehtien välittämää kieltä pidetään objektiivisuuteen tähtäävänä ja todellisuutta koskevia sanomia välittävänä viestintämuotona, mutta kieli on kuitenkin aina tuotettu jostakin näkökulmasta. Toimittaja valitsee artikkeleita kirjoittaessaan, mitä tekstiin sisällytetään ja mitä jätetään pois, mikä asetetaan ensisijaiseksi ja mikä taas toissijaiseksi. Toiminta on siis maailman merkityksellistämistä jollakin tietyllä tavalla, ja tapoja merkityksellistää maailmaa on hyvin paljon. (Eskola & Suoranta 2001, 15, 117; Lehtonen 1996, 46; Fairclough 1997, 13.)

Eri joukkoviestimillä on omat toimintaperiaatteensa ja ihanteensa. Lehtien toimintalinjat ja lukijakunnat mediamarkkinoilla ovat eriytyneet. Lisäksi eri ihmiset saattavat tulkita tekstejä vaihtelevasti ja niiden vaikutuksetkin saattavat olla hyvin vaihtelevia. (Valtonen 1998, 108; Fairclough 1997, 28.) Olen valinnut tutkimukseeni mukaan artikkeleita kahdesta kehitysvamma-alan lehdestä. *Ketju*-lehti on Kehitysvammaliiton julkaisema kehitysvamma-alan aikakauslehti, joka ilmestyy kuusi kertaa vuodessa (Kehitysvammaliitto.) *Tukiviesti* taas on Kehitysvammaisten Tukiliitto Ry:n jäsenlehti. Se seuraa ja uutisoi kehitysvamma-alaa. Lehden teemoina ovat erityislasten perheet, arki ja vertaistuki. (Kehitysvammaisten Tukiliitto Ry.)

3.3 Tutkimuksen kulku

Valitsin tutkimukseni kohteeksi kahdessa kehitysvamma-alan ammattilehdissä, *Ketjussa* ja *Tukiviestissä*, esiintyviä artikkeleita, jotka käsittelivät jollakin asteella kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä joko niin, että artikkeli käsitteli kokonaisuudessaan haastavaa käyttäytymistä tai artikkeli sivuutti tätä ilmiötä muun asian yhteydessä.

Tutkimusaineistoni keräsin kevään 2007 aikana. Koko tutkimusaineistoni sain kerättyä elokuuhun 2007 mennessä. Kävin ensimmäisessä keruuvaiheessa selaten läpi jokaisen lehden vuosikerrat viimeisen kymmenen vuoden ajalta (1996-2007) ja luin varteenotettavilta tuntuvat artikkelit. Keräsin aineistoa Seinäjoen ammattikorkeakoulun Kampuskirjastosta sekä Terveyskirjastosta. Kopioin kaikki haastavaa käyttäytymistä käsittelevät artikkelit myöhempää tarkastelua ja mahdollista rajausta varten. Artikkeleita löytyi tässä vaiheessa kaiken kaikkiaan 24 kappaletta. Koska aineiston määrä tuntui vähäiseltä, pidensin aikaväliä ja kävin Tampereen yliopiston Linna-kirjastossa selaamassa *Ketju-*

lehden vuosikertoja 1987-1995 ja Tukiviesti-lehden vuosikertoja 1990-1995. Tukiviesti-lehden vuosikerrat 1987-1989 selasin Jyväskylän yliopiston kirjastossa. Haastavaa käyttäytymistä käsitteleviä artikkeleita löytyi toisessa keruuvaiheessa 19 artikkelia lisää, joten artikkeleiden kokonaismääräksi kasvoi 43. Huomasin aineiston alkavan myös kyläntyä eli uudet artikkelit eivät enää tuottaneet tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa ja samantyylliset havainnot alkavat toistua (Eskola & Suoranta 2001, 62-63).

Haastava käyttäytyminen on hyvin laaja käsite ja pitää sisällään kirjavan joukon erilaisia käyttäytymisen muotoja. Nykyään termi on syrjäyttänyt monia muita termejä, jotka ovat aikaisemmin kuvanneet tätä ei-toivottavaa käyttäytymistä. En rajannut tutkimustani koskettamaan jotakin tiettyä haastavan käyttäytymisen muotoa, kuten aggressiivisuutta tai itsensä vahingoittamista, vaan valitsin eri näkökulmista kirjoitettuja lehtiartikkeleita sen perusteella, että niissä jollakin tasolla käsitellään kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä, käyttäytymishäiriöitä tai ongelmakäyttäytymistä, jotta pystyisin hahmottamaan, millaisista eri lähtökohdista haastavaa käyttäytymistä voidaan kielellisesti lähestyä. Lisäksi rajaaminen olisi vähentänyt artikkeleiden määrää ehkä liiaksi ja aineisto olisi jäänyt liian pieneksi. Artikkeleiden näkökulma vaihteli toimittajan käyttämän tietolähteen mukaan. Artikkeleissa oli lähestytty haastavaa käyttäytymistä hyvinkin vaihtelevista näkökulmista, kuten alla olevasta taulukosta voi päätellä.

TAULUKKO 1. Artikkeleiden näkökulma lehden ja aiheen mukaan

	Ketju	Tukiviesti	Yhteensä
Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen	-	2	2
Perhe	-	4	4
Mielenterveys	2	6	8
Ihmisoikeuskysymykset	1	6	7
Kasvattaja/opettaja	2	-	2
Kehitysvammainen henkilö itse	-	3	3
Yhteisö	1	-	1
Lääketiede	-	1	1
Tietty vamma ryhmä	-	3	3
Kehitysvammahuolto	4	1	5
Terapia	2	1	3
Tutkimus	3	1	4
Yhteensä	15	28	43

Diskurssianalyysissa ei ole merkityssysteemien tunnistamiseen suoraa käyttöön otettavaa tekniikkaa (Suoninen 1993, 60). ”Aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä, asetetaan hypoteeseja tekstin funktioista ja vaikutuksista, pyritään siis tunnistamaan erilaisia repertuaareja” (Potter & Wetherell 1987, Eskolan & Suorannan 2001, 197 mukaan). Aloitin aineistoni analysoinnin teemoittelemalla karkeasti artikkeleissa esiintyvää kielenkäyttöä niissä esiintyvien teemojen alle, kuten pakkotoimenpiteet, laitushoito, mielenterveysongelmat, perhe. Merkitsin artikkeleiden sivuun omia huomioitani, ihmettelyn kohteitani ja tekstistä heränneitä kysymyksiä. Pyrin tässä vaiheessa alustavasti hahmottamaan kielenkäytössä esiintyviä eroja ja samankaltaisuuksia. Huolellisen aineistoon tutustumisen ja alustavan analysoinnin jälkeen aloin muodostaa mahdollisia tulkintarepertuaareja artikkeleissa esiintyvistä kielenkäytöstä. Varsinkin laitospoliteisuutta korostava ja kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksia peräpä oikeusrepertuaari puski selkeästi esiin monissa eri lehtiartikkeleissa. Myös negatiivispainotteinen ongelmarepertuaari oli suhteellisen selkeä repertuaari.

Tulkintarepertuaarien ja kielen käytön funktioiden tunnistamisessa tutkija tarkastelee yksityiskohtaisesti aineistoa (Suoninen 1993, 49). Analyysini on aineistolähtöinen. Olen siis rakentanut analyysini induktiivisesti aineistosta käsin. Olen lukenut artikkeleita hyvin tarkkaan ja pyrkinyt muodostamaan analyysini vahvan aineistontuntemuksen pohjalta. Aineistosta muodostamani tulkintarepertuaarit olen pyrkinyt linkittämään teoriaan siten, että teoriapohjani tukee tutkimusosani analyyseni. Lisäksi olen tulkintarepertuaarien esittelyssä ja pohdintaluvussa pyrkinyt linkittämään repertuaareja teoriaan.

Merkityssysteemit esiintyvät tekstissä pieninä osina, jotka tulee tunnistaa osiksi eri merkityssysteemejä. Nämä tarkentuvat ja muuntuvat analyysin kuluessa. (Suoninen 1993, 50.) Ensimmäiset muodostamani tulkintarepertuaarit muuntuivat useaan otteeseen analyysin kuluessa. Oikeusrepertuaari oli alun perin humanistinen repertuaari, mutta yhdistin humanistisen repertuaarin ja kehitysvammaisen subjektiivisuutta korostavan subjektirepertuaarin yhdeksi oikeusrepertuaariksi. Selkeästi hahmottuvien repertuaarien, oikeusrepertuaarin ja ongelmarepertuaarin rinnalle ja niiden sisältä alkoi hahmottua myös muita repertuaareja, kuten elämänhallintarepertuaari ja valtapelirepertuaari. Funktiorepertuaarin muodostuminen oli ehkä kaikista ongelmallisista, koska se tuntui kaikista hajanaisimmalta. Funktiorepertuaari oli alun perin interventiorepertuaari, mutta nimi ei tuntunut kuvaavan repertuaarin olemusta tarpeeksi.

Suorat tekstiotteet artikkeleista on seuraavassa luvussa repertuaarien esittelyjen yhteydessä sisennetty ja merkitty numerojärjestykseen (1), (2) ja niin edelleen. Lainauksen perässä on lehden nimi, numero ja vuosi, minkä perusteella artikkeli voidaan paikallistaa liitteestä 1. Jos samassa lehdessä on esiintynyt useampi tutkimusaineistoon soveltuva artikkeli, on ne eroteltu seuraavasti: Tukiviesti 4/99a, Tukiviesti 4/99b. Jos olen esittänyt useita tekstiotteita peräkkäin samasta artikkelista, olen otteiden väliin sijoittanut seuraavan merkin: (---).

3.4 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua

Analyysiini ja myös koko graduprosessiini olen käyttänyt paljon aikaa. Artikkeleita löytyi kaiken kaikkiaan 43, mikä tuntui sopivalta määrältä diskurssianalyttiseen pro gradu -tutkimukseen. Selkeästi aineisto alkoi kylläntyä ja toistaa itseään, mikä on merkki laadullisen aineiston riittävydestä. Aineiston analyysin aloitin keväällä 2007 ja päätökseen analyysini saatoin loppuvuodesta 2007. Olen perehtynyt aineistooni tarkasti ja pyrkinyt erottamaan erilaiset, toistuvat puhetavat, joilla kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä kuvataan. Analyysi on kuitenkin minun oman loogisen ajatteluni tulosta. Tutkimus saattaisi jonkun toisen käsissä muodostua erilaiseksi riippuen tutkimuksen painotuksista ja menetelmistä.

Objektiivisuus laadullisessa tutkimuksessa syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta ja siitä, että tutkija myöntää olevansa tutkimuksensa oleellinen tutkimusväline. Luotettavuutta arvioitaessa huomio kiinnitetään koko tutkimusprosessiin. (Eskola & Suoranta 2001, 17, 210.) Laadullisessa tutkimuksessa ei pystytä saavuttamaan samalaista objektiivisuutta kuin määrällisissä tutkimuksissa. Tutkimusaineistona käyttämäni lehtiartikkelit ovat julkisia dokumentteja, joiden syntymiseen minulla tutkijana ei ole ollut vaikutusta. Olen kuitenkin olennainen osa tutkimustani. Diskurssianalyysi perustuu minun omiin näkemyksiini ja muodostamiin tulkintarepertuaareihin. Tutkimukseni oma subjektiivisuuteni on siis väistämätöntä, mutta pyrin saavuttamaan tutkimukseeni luotettavuutta tarkalla tutkimuksen etenemisen selostuksella sekä huolellisella tulkintarepertuaarien perustelulla. Olenkin pyrkinyt esittelemään tutkimuksen toteutukseen ja etenemiseen liittyviä asioita mahdollisimman tarkasti, jotta lukija pystyisi hah-

mottamaan tutkimukseni etenemistä. Lisäksi olen esittänyt jokaisen repertuaarin yhteydessä tekstiotteita analyysini tueksi.

Diskurssianalyysi oli minulle kuitenkin uusi menetelmä, johon minun tuli huolella perehtyä. Kehitettävää varmasti tutkimuksestani löytyy, enkä välttämättä ole osannut huomioida kaikkia huomioimisen arvoisia asioita. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus rakentuu kuitenkin tutkijan tarkasta selostuksesta tutkimuksen toteutuksen kaikista vaiheista, mihin minäkin olen pyrkinyt. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu myös sen sisältämien väitteiden argumentointiin ja totuudenmukaisuuteen. Tutkijan tulee perustella tulkintaansa ja saattaa se teoreettiseen tarkasteluun. Tällöin lukijalle olisi hyvä esittää esimerkkejä suorien lainausten tai muiden dokumenttien kautta. (Hirsjärvi ym. 2002, 214-215; Eskola & Suoranta 2001, 212).

4 TULKINTAREPERTUAARIT LEHTIARTIKKELEISSA

Tutkimukseni tarkoituksena oli analysoida, millaisia merkityksiä ja kuvia kehitysvammaisten henkilöiden haastavasta käyttäytymisestä kehitysvamma-alan lehtien artikkeleissa luodaan. Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia löytämäni tulkintarepertuaarien kautta. Vastaan tutkimustehtäviin kunkin tulkintarepertuaarin yhteydessä. Näin ollen tuon seuraavissa alaluvuissa esiin kunkin tulkintarepertuaarin sisältöä, funktioita sekä repertuaarin asettamia positioita kehitysvammaisille henkilöille.

Kehitysvammaisten ihmisten haastavaa käyttäytymistä tarkasteltiin Ketju- ja Tukiviesti-lehdissä vaihtelevista näkökulmista. Analysoin kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä koskevien lehtiartikkeleiden kielenkäyttöä diskurssianalyysin pohjalta. Diskurssianalyysin mukaan kielenkäyttö luo todellisuutta aktiivisesti, ja puheen tai tekstin voidaan nähdä sisältävän monia merkityksiä ja funktioita. Näihin lähtökohtaoletuksiin perustuen olen identifoinut lehtiartikkeleista kuusi erilaista tulkintarepertuaaria koskien kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä: oikeusrepertuaarin, ongelmarepertuaarin, medikaalisen repertuaarin, elämänhallintarepertuaarin, valtapelirepertuaarin sekä funktiorepertuaarin.

4.1 Oikeusrepertuaari

Oikeusrepertuaarin lähtökohtana ovat haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten henkilöiden samanlaiset oikeudet ja ihmisarvo kuin vammattomilla ihmisillä. Tämä repertuaari korostaa kehitysvammaisten henkilöiden yksilön- ja toiminnanvapautta sekä ottaa kantaa kehitysvammaisten henkilöiden asemaan kehitysvammahuollossa. Taustalla on ajatuksena se, että kehitysvammaisten henkilöiden perusoikeudet eivät toteudu laitoksissa, eivätkä he ole laitoksissa samanarvoisessa asemassa, ja näin ollen tässä repertuaarissa otetaan voimakkaasti kantaa kehitysvammaisten asemaan ja laitoksissa käytettyihin pakkotoimenpiteisiin koskien kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä.

(1) ” – Kehitysvammahuollossa on erilaisia paikkoja laidasta laitaan: hyviä pieniä yksiköitä ja paikkoja, joissa kehitysvammainen ei pysty vaikuttamaan edes ruokailuaikaansa tai lähtemään ulos kävelyille kauniilla ilmalla.

Jokaisen pinna palaa, jos hänen perustarpeitaan poljetaan, Yrjö Kivinen painottaa.” (Ketju 4/99)

Repertuaarissa korostetaan kehitysvammaisten ihmisten perustarpeiden tyydyttämistä, kuten tekstiotteessa (1) tuodaan esiin. Pienet yksiköt koetaan parempina paikkoina, kun taas isommissa yksiköissä nähdään kehitysvammaisten vaikuttamismahdollisuudet pieninä, joka saattaa johtaa haastavaan käyttäytymiseen. Esimerkissä vedotaankin siihen, että ”*jokaisen pinna palaa, jos hänen perustarpeitaan poljetaan*”. Tällä lausumalla asetetaan kehitysvammaiset henkilöt ja vammattomat samalla viivalle, mutta puhutaan kuitenkin hyvin yleisellä tasolla: puhuja ei kuitenkaan käytä me-muotoa, jolloin puhuja olisi asettanut itsensä selkeämmin ryhmään kuuluvaksi.

Tämän repertuaarin ideologisen perusteena näkyy normalisaatiopyrkimys. Kehitysvammaiselle henkilölle nähdään kuuluvan samat oikeudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet kuin vammattomille ihmisille, jolloin he olisivat täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä. Normalisaatioon liittyvät myös itsemääräämisoikeuden ja itsensä toteuttamisen käsitteet. Henkilökohtainen hallinta kehittykin mahdollisuudesta vaikuttaa ympäristöönsä ja saavuttaa toiminnallaan haluttuja tuloksia. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 20; Järvikoski, Härkäpää & Pättikangas 1999, 109.)

(2) ”Segregoivaa laitoshoidoa pidetään vieläkin yhtenä hyväksyttynä vaihtoehtona kehitysvammahuollon palvelukartassa. Välittämättä siitä, että laitoshoido asettaa kehitysvammaisen henkilön sellaiseen elämäntilanteeseen, joka vahvistaa niitä ongelmia, joita laitos sitten hoitaa, esimerkkinä kehitysvammaisten käytöshäiriöt.”

(---)

Kuka antaa oikeuden loukata kehitysvammaisen lapsen yksityisyyttä ja oikeuden asettaa hänelle kyynärpäälasiat, koska hän tunkee sormensa suuhun? Uskommeko todella riittävän syyksi, että asiantuntijat sanovat, että näin on tehtävä? (Tukiviesti 2/97)

Tekstiotteen (2) mukaan laitokset sekä vahvistavat että hoitavat haastavaa käyttäytymistä. Samassa artikkelissa on vaikuttamiskeinona käytetty ajatuksia herättäviä aggressiivisiä kysymyssarjoja: ”*Kuka antaa oikeuden...?*” tai ”*Uskommeko todella...?*”. Kirjoituksessa pyritään vaikuttamaan retorisesti lukijaan, mikä onkin pääosin oikeusrepertuaarin funktio, vaikka tuleekin muistaa, että kunkin repertuaarin funktiot ovat kuitenkin riippuvaisia asiayhteydestä.

(3) ”Laitoksissa vuositolkulla esimerkiksi lepositeiden käyttö tai nauhan/remmin käyttö ruokapöydän ääressä kehitysvammaisen liikkumista es-tämässä ei ole kuntoutuksellinen toimenpide (vaikka niin väitetään), vaan kehitysvammaisen henkilökohtaisen kehityksen este.” (Tukiviesti 2/97)

Tämän repertuaarin käyttäjät tarkoittavat hyvää kehitysvammaisille henkilöille ja pyrki-vät ajamaan heidän etujaan varsin kiivaastikin. Repertuaarin tyyli on valistava; tekstissä esiintyy paljon modaaliapuverbejä ja konditionaalisia verbejä: ”tulisi”, ”pitäisi”, tai eh-dottomammin ”on” tehtävä jotakin. Tekstiotteessa (3) kuvataan esimerkin kautta pakko-toimenpiteiden käyttöä kehitysvammaisen henkilön kehityksen esteenä. Esimerkin sana-asettelulla luodaan laitoshoidosta hyvin negatiivista kuvaa. Sulkujen sisälle sijoitettu, passiivimuotoinen lause ”*vaikka niin väitetään*” häivyttää toimijan, vastuullisen agentin, minkä vaikuttimet saattavat olla hyvinkin ideologisia (Fairclough 1997, 41). Tällöin ei kerrota, kuka väittää. Lukija kuitenkin ymmärtää, että lauseella viitataan pakkotoimen-piteitä toteuttavaan tahoon eli laitoshenkilökuntaan, joka oikeuttaa pakkotoimenpiteet kuntoutuksellisina toimenpiteinä, kun taas artikkelin kirjoittajan mukaan ne estävät ke-hitysvammaisen henkilökohtaista kasvua.

Tässä repertuaarissa korostuu humanistinen ihmiskäsitys, ja näin ollen puhetavoissa ovat hyvin läsnä kehitysvammaisen tasavertainen ihmisarvo ja hänen oikeutensa toimia ja tuntea vammattomien ihmisten lailla. Haastava käyttäytyminen nähdään ympäristön olosuhteiden tai kehitysvammaisen elämää rajoittavien tekijöiden aiheuttamana. Oikeus-repertuaarissa tulee esiin yksilön vapaus tehdä itseään koskevia päätöksiä ja hänen pe-rusoikeutensa osoittaa tunteitaan - myös negatiivisia ja ympäristön haastavaksi koke-mia, kuten seuraavissa tekstiotteessa (5) ilmenee.

(5) ”Pitääkö aina olla kiltti?” (pääots.)

(---)

Jokaisella pitäisi kuitenkin olla oikeus myös kielteisten tunteiden näyttämi-seen.

- Monet asiakkaani ovat kysyneet, miksi aina pitää olla kiltti. Ja miksipä joskus ei saisi tehdä sitä, miltä tuntuu, esimerkiksi hypo-ihminen saattaa hakea ärsykejä. Tämänkin voi tehdä ohjatusti. Ihminen valitsee valinta- taulusta ”ei-kiltin” ja hän voi esimerkiksi laskea vettä, repiä paperia, huu- taa tai rikkoa tietyn aikaa, varpu Väinölä tiivistä.” (Tukiviesti 3/2002)

Tekstiotteissa (5) viitataan siihen, että jokaisella tulisi olla oikeus näyttää myös kieltei- siä tunteitaan, ja näin ollen ei tehdä erotusta vammaisiin ja vammattomien henkilöiden

välille. Kaikilla ihmisillä nähdään olevan samanlaiset oikeudet näyttää tunteitaan ja perustarpeet, jotka tulee tyydyttää.

Oikeusrepertuaarissa tuodaan esiin myös kehitysvammaisen omaa ääntä haastavan käyttäytymisen tiimoilta. Tekstiotteessa (6) Timo kertoo protestoineensa, koska ”*ei hyväksynyt laitoksen sääntöjä*”. Laitosasuminen oli hänelle vaikeaa, ”*yhtä helvettiä*”. Timo kuvaa omaa haastavaa käyttäytymistään sidotuksi laitotasumiseen ja siihen liittyviin sääntöihin. Henkilökunnalta meni kauan aikaa ennen kuin Timon protestointi ymmärrettiin ja hän ”*pääsi*” laitoksesta. Myös tekstiotteessa (7) kehitysvammaisen henkilö itse kuvaa omaa haastavaa käyttäytymistään ja sen taustoja. Hän halusi karkumatkoillaan näyttää, ettei viihtynyt laitoksessa; hän halusi ”*muiden ihmisten joukkoon*”. Tällä hän tekee vastakkainasettelua kehitysvammaisten ja muiden välille.

(6) ”Timo Alava on laitotasumisen konkari.

– Minulla on 33 vuoden asumiskokemus laitoksesta. Se oli minulle yhtä helvettiä, koska en hyväksynyt laitoksen sääntöjä. Kun viimein tajuttiin, että Alava protestoi, pääsin asuntolaan, jossa asuin kuusi vuotta. Asuntola oli melkein kuin laitos.” (Tukiviesti 7/99)

(7) ” – Kun tulin laitokseen, en hyväksynyt elämäni laitosolosuhteissa. Lapsena se meni, mutta ei enää nuorena. Minulla oli halu päästä pois, muiden ihmisten joukkoon. Tunsin olevani vain sidottu pyörätuoliin ja vielä sen lisäksi laitokseen, josta en pääse mihinkään.

Lähdin usein omalla luvalla pois laitoksesta. Elin yli varojeni. Silloin minulla oli vauhtiremmi päällä! Matkani maksoivat paljon ja tuhlasin niiden aikana paljon rahaa. Istuin iltaa ystävieni kanssa kaljatuopin ääressä. Karkumatkoillani halusin näyttää, että en hyväksynyt laitoksen elämää enkä laitoksen sääntöjä. Halusin viettää aikaani muiden ihmisten kanssa, Tarmo muistelee.” (Tukiviesti 5/1991)

Oikeusrepertuaarissa kehitysvammaisia henkilöitä tarkastellaan lähinnä uhriposition kautta. Kehitysvammaisen henkilö ja hänen mahdollinen haastava käyttäytymisensä nähdään johtuvan laitosolosuhteiden epäoikeudenmukaisuudesta ja kehitysvammaisten henkilöiden perusoikeuksien laiminlyömisestä. Kehitysvammaisen henkilö on ikään kuin olosuhteidensa uhri, johon tällä repertuaarilla pyritään saamaan muutosta. Tätä repertuaaria käyttivät lehtiartikkeleissa sekä kehitysvammaiset itse että heidän asioitaan ajavat henkilöt.

4.2 Ongelmarepertuaari

Vammaisuus saatetaan vielä tänä päivänä nähdä ongelmana ja taakkana niin yksilölle itselleen kuin lähiympäristöllekin. Yksi yleinen tapa lähestyä vammaisuutta onkin tarkastella sitä ongelmalähtöisesti. Ongelmarepertuaarissa keskeinen tapa hahmottaa kehitysvammaisen henkilön haastavaa käyttäytymistä onkin keskittää huomio ainoastaan henkilön haastavaan käyttäytymiseen ja sen lähi-ihmisille aiheuttamaan negatiivisiin seurauksiin. Esimerkiksi Kontio (2000) on tutkinut laitoksessa asuvien kehitysvammaisten vanhusten haastavaa käyttäytymistä. Haastava käyttäytyminen esiintyi hoitajien suullisessa tiedotuksessa ongelma-keskeisesti keskittyen haastavan käyttäytymisen ja eritystoiminnan kuvaamiseen.

Kriittisessä lingvistiikassa korostetaan sanasto- ja valinnan merkitystä eli mitä kautta esimerkiksi haastava käyttäytyminen on eri yhteyksissä representoitu (Fairclough 1997, 42). Ongelmarepertuaarissa kehitysvammaisen haastavaa käyttäytymistä kuvataan negatiivisesti ja kuvauksissa käytetään pessimistisiä sanavalintoja kuten ”*sidottuna kotiinsa*”, ”*jatkuva paimentaminen*” tai haastavan käyttäytymisen synonyymeinä käytetään muun muassa ”*hankalaa käyttäytymistä*”, ”*häiritsevää käyttäytymistä*”, ”*vaikeaa käyttäytymistä*”. Haastavan käyttäytymisen ilmenemistä kuvataan konkreettisin esimerkein korostus- sanojen kera ”*silmitön särkeminen*”, ”*jatkuva sidottuna oleminen*”, ”*Emme ikinä pääse mieheni kanssa yhdessä mihinkään*”. Seuraavassa tekstiotteessa (1) haastavaa käyttäytymistä lähestytään lähiympäristön kautta: sitä, mikä käyttäytymismuoto häiritsee ympäristöä eniten; ei kehitysvammaisen henkilön omien tarpeiden tai hyvinvoinnin kautta, kuten esimerkiksi oikeusrepertuaarissa.

(1) ” - Kannattaa miettiä, mikä käyttäytyminen häiritsee eniten, kun lähdetään miettimään käyttäytymisen muuttamista.” (Tukiviesti 3/02)

Seuraavassa esimerkissä tuodaan selkeästi esiin se, kuinka tunteita herättävää haastava käyttäytyminen saattaa olla. Malen (2003) tutkimuksen mukaan haastavaa käyttäytymistä kohdatessaan opettajat saattavat tuntea turhautumista, kiukkua, järkyttymistä ja/tai tappion tuntemuksia. Oppilas saatetaan nähdä ”*hankalana ja vastenmielisenä*” kuten tekstiotteessa (2) ilmaistaan. Tällä sanavalinnalla kuva haastavasti käyttäytyvästä oppilaasta muodostuu negatiiviseksi, mutta tässä tekstiotteessa on viitteitä myös funktiore-

pertuaarista: haastavaan käyttäytymiseen pyritään löytämään ratkaisua ja nähdä se uudessa valossa työnohjauksen kautta. Tekstiotteessa (3) opettaja kertoo erään oppilaan vaikeasta käyttäytymisestä, ja siitä kuinka ylitsepääsemättömältä se saattaa tuntua, kun ”kaikki ajatukset keskittyivät vain tämän oppilaan ei-toivottuun käyttäytymiseen”.

(2) ”Tehokkaasti käytetty työnohjaus on eräs keino eritellä vaikeita tilanteita, oppia tuntemaan itseään opettajana ja ihmisenä sekä luoda uutta ulottuvuutta hankalaan ja vastenmieliseltä tuntuvaan oppilaaseen.”

(3) - Erään oppilaan käyttäytyminen muuttui hyvin vaikeaksi. En ymmärtänyt, mistä on kysymys. Silloin olimme liemessä ja kaikki ajatukset keskittyivät vain tämän oppilaan ei-toivottuun käyttäytymiseen. Kun lopulta sain aivan käytännön ohjeet ja yhteistyön kodin kanssa toimimaan, tilanne parantui.” (Ketju 5/96)

Löytämässäni ongelmarepertuaarissa on samoja piirteitä kuin Vehkakosken väitöskirjatutkimuksessa (2006) ammatti-ihmisten puheesta ja teksteistä tunnistamassa ongelma-
diskurssissa, jossa keskityttiin lapsen ongelmiin ja lähi-ihmisille muodostamaan taakkaan, mutta diskurssissa lähestyttiin vammaisuutta myös vanhempien ja muiden lähi-
ihmisten hyvinvoinnin kautta. Barnesin (1992) mukaan yksi perinteinen tapa esittää vammaisuutta mediassa on ollut nähdä vammaisuus taakkana ja vammaiset henkilöt avuttomina ja vammattomien ihmisten hoidettavina. Vammaisen henkilön hoitaja taas esitetään uhrautujana ja marttyyrina. (Barnes 1992.) Tekstiotteissa (4-6) viitataan haastavan käyttäytymisen aiheuttamiin rajoituksiin ja uhrauksiin lähi-ihmisten elämässä. Esimerkiksi tekstiotteessa (4) äiti kuvaa sidottua elämää poikansa kanssa ja tekstiotteessa (5) kuvataan, kuinka sisko ”joutui” muuttamaan veljensä käyttäytymisen vuoksi pois kodistaan. Ongelmarepertuaarissa perheen arkea koskevat kuvaukset sisältävätkin paljon haastavan käyttäytymisen ja ongelmien kuvausta ja sen aiheuttamia negatiivisia seurauksia.

(4) ”Raskainta Juhon kanssa elämisessä eivät ole rikkoutuneista esineistä aiheutuneet rahalliset tappiot, vaan jatkuva sidottuna oleminen. – Emme ikinä pääse mieheni kanssa yhdessä mihinkään, vaan toisen meistä on oltava koko ajan Juhon kanssa.”

(---)

(5) ”Toisaalta Erja joutui jo 16-vuotiaana muuttamaan toiselle paikkakunnalle lukioon voidakseen rauhassa opiskella.” (Tukiviesti 6/99)

(6) ”Äiti sanoo, että on ollut raskasta. Oli työlästä kulkea asiantuntijalta toiselle ja yrittää selvittää, mikä Marianneä vaivaa. Yhtä raskasta on ollut lapsen hoitaminen, jatkuva paimentaminen.” (Tukiviesti 1/91)

Ongelmarepertuaarin funktiona on herättää lukijoissa tunteita ja jopa kauhistusta. Tämä funktio palvelee osittain myös näkemystä, jossa vammaisuus nähdään ei-toivottavana ominaisuutena. Haastavan käyttäytymisen negatiivinen kuvaus saattaa vahvistaa stereotyyppioita kehitysvammaisista henkilöistä ja estää rakentavamman lähestymistavan haastavaan käyttäytymiseen. Käyttäytyminen kuvataan niin ylitsepääsemättömän raskaana ja lähi-ihmisten elämää rajoittavana, kuten esimerkiksi tekstiotteessa (7), että lähi-ihmiset esitetään osittain jopa marttyyrimäisinä uhrautujina. Näin ollen tässä repertuaarissa kehitysvammainen henkilö ja hänen käyttäytymisensä kuvattiin taakkana ja ongelmana lähi-ihmisille. Kehitysvammaisten henkilöiden haastavalle käyttäytymiselle muodostuu taakka-positio. Tätä repertuaaria käyttivät lähinnä toimittajat sekä artikkelin kohteena olevat kehitysvammaisen henkilön omaiset.

(7) ” - Aluksi Marianne sai raivareita kotona ja koulussa, kymmenvuotiaana hän pissasi housuihin, raapi ja potki eikä suostunut kulkemaan portaita.” (Tukiviesti 1/91)

4.3 Medikaalinen repertuaari

Medikaalisessa repertuaarissa kehitysvammaisten haastavaa käyttäytymistä käsitellään lääketieteen näkökulmasta. Kehitysvammainen nähdään toimenpiteiden kohteena, objektina, ja haastava käyttäytyminen esitetään sairautena tai osittain mahdolliseksi oireeksi somaattiseen, lääketieteelliseen vaivaan. Haastava käyttäytyminen saatetaan linkittää myös kehitysvammaisten henkilöiden mielenterveysongelmien yhteyteen. Tekstiotteessa (1) tulee hyvin esiin se, kuinka vammaisuus asetetaan vastakohtaksi normaalille. Tavoitteena on henkilön normaali, ei-poikkeava käyttäytyminen. Yleensäkin vammaisuuden näkeminen sairautena ja yksilön patologisena tilana on ”syvään juurtunut ja luonnollistettu puhe- ja ajattelutapa” (Reinikainen 2007, 62). Medikaalinen repertuaari ja ongelmarepertuaari ovat osin samansuuntaiset repertuaarit ja esiintyvätkin usein rinnakkain.

(1) ”Marianne oli kuusivuotiaaksi asti kuin kuka tahansa terve lapsi. - Osasi laulaa, puhua, tehdä kirjaimia, kävi seurakunnan päiväkerhossa. Hän oli täysin normaali.” (Tukiviesti 1/1991)

Medikaalisen repertuaarin taustalla on pitkä kehitysvammahuollon perinne. 1970-luvulle asti Suomessa vallitsi hyvin medikaalinen ja laitoskeskeinen ajattelu, jolloin palvelut keskitettiin segregoidusti keskuslaitoksiin. Kehitysvammaiset eristettiin yhteiskunnasta ja käyttäytymisen haasteisiin vastattiin kontrollin ja lääkityksen avulla. 1970-luvulla Suomessa alettiin perustaa vaihtoehtoisia palveluita, joiden kautta varsinkin lievästi kehitysvammaisia henkilöitä alettiin osittain integroida yhteiskuntaan. Integroitumisen esteenä tällöin saattoi olla juuri haastava käyttäytyminen, jota ei oltu yhteisössä kyetty hallitsemaan. Täyden integraation mallissa entiset menetelmät kohdata haastavaa käyttäytymistä eivät ole mahdollisia, ja suotuisissa olosuhteissa käyttäytymishaasteet voidaan kohdata niin, että integraatio yhteisöön onnistuisi. (Saloviita 1993, 158-163.) Alla olevassa tekstiotteessa (2) korostetaan kehitysvammaisten erilaisuutta muuhun väestöön nähden ja puolletaan segregoituja palveluita kehitysvammaisille – vastoin inklusioperiaatetta, jonka mukaan kaikilla kehitysvammaisilla olisi oikeus olla täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä; mukaan lukien esimerkiksi yhtäläiset sosiaali- ja terveyspalvelut.

(2) ”Kehitysvammaiset, joilla on psyykkisiä ongelmia, oireilevat aivan eri tavalla kuin ei-kehitysvammaiset mielenterveyshäiriöistä kärsivät.

(---)

Oireilun ilmiön ja somaattisten sairauksien takia kehitysvammaiset, mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset tarvitsevat omat hoitoyksikkönsä. Niitä puoltaa myös kehitysvammaisten heikko integroituminen potilasyhteisöön. Muiden ihmisten on vaikea sietää vielä yhdellä tavalla erilaista ihmistä.” (Tukiviesti 1-2/99)

Medikaalisessa repertuaarissa korostuu diagnoosiajattelu ja kehitysvammaisista henkilöistä puhutaan potilaina, kuten tekstiotteessa (3), jossa käyttäytymisen muutos linkitetään johonkin sairauteen. Vammaisuuden medikaalisessa, yksilöllisessä mallissa vammaisuus nähdään sairautena ja yksilön ongelmana. Ongelmien syyt nähdään kumpuavan toiminnan- ja älyllisten ominaisuuksien rajoituksista. (Oliver 1996, 34-35.) Kun artikkeli käsitti jonkin tietyn vammaryhmän edustajaa, tätä saatettiin nimittää esim. ”*Angelman-lapseksi*” tai ”*down-tytöksi*”. Tällä puhetavalla korostettiin vammaisuutta yksilöön liitettävänä ominaisuutena. Bogdanin ja Taylorin (1982) mukaan leima ”kehitysvammaisuus” estää näkemästä ja ymmärtämästä ihmistä omana itsenään sekä kohtelemasta kehitysvammaista ihmistä tuntevana, ymmärtävänä ja tarvitsevana ihmisenä ainutlaatuisine ominaisuuksineen. Kehitysvammaiset ihmiset saatetaan kokea homogeenisenä

ryhmänä, jotka ovat samanlaisia keskenään ja käyttäytyvät samalla tavalla. (Bogdan & Taylor 1982, 7, 13, 222.)

(3) Mitä tarkemmin lääkäri saa tietää potilaansa käyttäytymisessä tapahtuneen muutoksen, sitä helpompi hänen on tehdä päätelmä sairaudesta.” (Tukiviesti 7/99)

(4) ”Kun avohuollon palvelut eivät riitä, Rinnekodin Turva-osasto hoitaa mielenterveysongelmasta tai käyttäytymishäiriöstä kärsivää kehitysvammaista. Turvassa järjestetään seurantajakso, jonka aikana asiakkaalle etsitään oikea lääkitys ja diagnoosi sairaudelle. Jakson aikana hän voi saada myös terapiaa.” (Tukiviesti 4/99)

Edellä olevassa tekstiotteessa (4) puhutaan mielenterveysongelmista tai käyttäytymishäiriöstä ”*kärsivistä*” kehitysvammaisista, mikä osin viittaa myös ongelmadiskurssiin. Kehitysvammaisen henkilön mielenterveysongelmat erotetaan käyttäytymishäiriöstä tai sanalla, mutta kuitenkin seuraavassa lauseessa yhdistetään ne molemmat sairaudeksi. Seurantajaksolla etsitään ”*oikea lääkitys*” ja ”*diagnoosi*”. Medikaalisen repertuaarin puhetaivoissa korostuukin sairaus- ja diagnoosikeskeisyys. Asiakkaan mahdollisuus saada terapiaa asetetaan ehdolliseksi eli lääkitys ja oikean diagnoosin tekeminen esitetään ensisijaisena. Lehtiartikkeleissa on esitetty haastavan käyttäytymisen taustalle myös somaattista vaivaa, jonka korjaamisen jälkeen haastava käyttäytyminen loppui, kuten tekstiotteessa (5). Terveystarkastuksessa paljastui aggressiivisen käyttäytymisen syyksi lääketieteellinen vaiva, jonka hoitaminen lopetti henkilön haastavan käyttäytymisen kokonaan.

(5) ”Työssä on tärkeää seurata asiakasta. Joskus voi olla kyseessä jokin somaattinen sairaus. Varsinkin, jos potilas ei osaa kertoa vaivoistaan, on terveys tarkistettava perusteellisesti.

- Meillä oli potilas, joka käyttäytyi hyvin aggressiivisesti. Terveystarkastuksessa hänellä todettiin virtsatietulehdus. Kun tulehdus saatiin kuriin, myös aggressiivisuus katosi.” (Tukiviesti 4/99)

Medikaalisessa repertuaarissa tuodaan korostetusti julki artikkeleiden lähteinä käytettyjen henkilöiden lääketieteellistä tai ammatillista statusta. Asiantuntijat on esitelty koko nimellään ja ammattiarvolla, kuten ”*Rinnekoti-Säätiön ylilääkäri Riitta Tokola*”, ”*psykologi Heikki Seppälä*”, ”*tutkimusassistentti Jukka Kumpuvuori*”, ”*Tampereen yliopiston professori Markku Ojanen*”, ”*Kehitysvammaliiton johtava konsultti Heikki Seppälä*”. Lähteenä käytetyn asiantuntijan ammattiarvon painottaminen nostaa artikkelin

luotettavuutta ja tiedon uskottavuutta lukijan silmissä. Medikaalisen repertuaarin funktiona onkin antaa asiatietoa kehitysvammaisten mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä. Kuitenkin medikaalisen repertuaarin lähtökohdista johtuen sen tarkoitusperät eivät ole täysin yksioikoiset. Perinteinen käsitys vammaisuudesta on tässä repertuaarissa keskeisenä läsnä, ja tärkeäksi koetaan mahdollisen sairauden tai diagnoosin löytäminen kehitysvammaisen mielenterveys- tai käyttäytymisongelmille.

(6) ”Toisaalta tutkimukset ja tutkimusjaksot ovat järjestyneet helpommin ja ikään kuin yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa.” (Ketju 2/98)

Kehitysvammaisille henkilöille muodostuu tässä repertuaarissa objektipositio; kehitysvammainen henkilö nähdään passiivisena ja toimenpiteiden kohteena, kuten edellisessä tekstiotteessa (6) voidaan havaita. Kehitysvammaisen tasavertainen osallisuus itseään koskeviin päätöksiin on kumottu sanoilla ”*ikään kuin*”. Kehitysvammaisesta henkilöstä tulee näin toiminnan kohde aktiivisen toimijuuden sijaan, vaikka muu lauseyhteys viittaisikin osallisuuteen. Tätä repertuaaria käyttivät pääosin lääketieteen ja kuntoutuksen ammattilaiset, toimittajat, mutta osin myös kehitysvammaisten henkilöiden omaiset rinnakkain ongelmarepertuaarin kanssa.

4.4 Elämänhallintarepertuaari

(1) ”...ongelmien taustalla ovat hyvin usein – jopa joka toisella häiriintyneesti käyttäytyvällä – asuin- tai työympäristön olosuhteisiin ja ihmissuhteisiin kytkeytyvät, huonosti toimivat elämänhallintataidot.” (Ketju 9/98)

Elämänhallintarepertuaarissa haastava käyttäytyminen nähdään elämänhallintaan liittyvien ongelmien seurauksena, kuten tekstiotteesta (1) tulee hyvin esiin. Jos kehitysvammainen ihminen ei pysty hallitsemaan omaa elämäänsä positiivisin keinoin, hän alkaa käyttäytyä haastavasti eli ympäristöön nähden negatiivisesti. Monille vaikeavammaisille henkilöille täysi itsenäisyys perustoiminnoissa saattaakin olla mahdotonta, mutta kasvattajan tehtävänä olisi siitä huolimatta tukea kehitysvammaisen itsemääräämisoikeutta ja vapautta valita. Laitoksissa asuvat kehitysvammaiset ovat useissa taidoissaan heikompia kuin asuntolassa tai kotona asuvat kehitysvammaiset, mikä saattaa johtua taas harjoittelumahdollisuuksien vähyydestä (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 60-61). Kehitysvammainen henkilö ”*ei ole päässyt harjoittelemaan sosiaalisia rooleja ja tilanteita*”,

kuten tekstiotteessa (2) kirjoitetaan. Toisin sanottuna käyttäytymisen haasteet kumpuavat siitä, että henkilö ei kykene hallitsemaan omaa elämäänsä, koska hän ei ole saanut riittävästi harjoitusta tällä alueella.

(2) ”Usein käyttäytymisongelmien ja ristiriitojen taustalla on kyvyttömyys hallita omaa elämää. Ihminen ei ole päässyt harjoittelemaan sosiaalisia rooleja ja tilanteita: sitä, miten käyttäydytään työpaikalla, vapaa-aikana tai asuntolassa.” (Tukiviesti 1-2/99)

(3) ”Joskus toteamme, että kyse on selvästä osaamattomuudesta, operationaalisten taitojen puutteesta, ja silloin vastauksena on opetus ja ohjaus.” (Ketju 6/87)

Tässä elämänhallintataitoihin keskittyvässä puhetavassa on läsnä myös oppimisen ja kehittymisen mahdollisuus. Useissa kehitysvammaisuuden määritelmissä korostetaan adaptiivisia taitoja ja niissä ilmeneviä puutteita, ja nämä adaptiiviset taidot linkittyvät suoraan elämänhallintataitoihin. Kehitysvammaisen henkilö nähdään osaamattomana, johon ratkaisuna on yksinkertaisesti ”*opetus ja ohjaus*”, kuten tekstiotteessa (3) tuodaan esiin.

Tekstiotteessa (4) kerrotaan yökastelun olleen ”*invalidisoiva pulma*”, joka häiritsi henkilön itsenäistymistä. Tässä haastavaa käyttäytymistä kuvataan siis henkilön omista lähtökodista; yökastelu aiheutti henkilölle itselleen rajoitteita, koska se esti häntä lähtemästä yökylään muualle. Käyttäytymisen yhteydessä ei kuvata ympäristölle aiheutuvia negatiivisia seurauksia, kuten liinavaatteiden vaihtamisen ja pesemisen vaivaa vaan pulma nähdään henkilön itsenäistymisen rajoitteena, millä interventiota myös perustellaan.

(4) ”Mutta yökastelu oli konkreettinen, pahasti invalidisoiva pulma, joka esti häntä lähtemästä kotoaan mihinkään yöksi. Sillä oli laajat seurausvai-
kutukset itsenäistymisen alueella, ja täten juuri tämän ongelman hoito oli perusteltua. (Ketju 6/87)

(5) ”Saattaa olla, että kehitysvammaisen elämässä on enemmän traumaattisia tekijöitä kuin muilla (eroa vanhemmista, hyljeksityksi tulemista, syrjintää, itseinhoa jne.) Nämä traumat lisäävät riskiä sairastua. Kehitysvammaisuudesta johtuen tuskallisten kokemusten käsittely voi myös jäädä liian vähälle.” (Tukiviesti 5/92)

Edellisessä tekstiotteessa (5) oletetaan, että kehitysvammaisten henkilöiden elämään sisältyy enemmän traumaattisia kokemuksia kuin muilla, jolloin taas rakentuu vastak-

kainasettelua kehitysvammaisten ja muiden ihmisten välille. Kokemuksiakaan ei kehitysvammaisuuden takia käsitellä riittävästi. Kovin vahvaa argumenttia väitteen takana ei ole, koska ”*saattaa olla*” -aloituksella esitetään pelkästään epäily mahdollisesta asialaidasta. Lisäksi kehitysvammaisuus oletetaan syyksi, että näitä negatiivisia kokemuksia ei käsitellä tarpeeksi. Leimat kuten ”kehitysvammaisuus” vaikuttavat siihen, mitä ajattemme ja toimimme toisia kohtaan. Ne suuntaavat huomion tiettyihin valikoituihin piirteisiin ihmisistä sekä luovat suunnan sille, miten kohtelemme ihmisiä, mutta myös antavat oikeutuksen toimille heitä kohtaan. (Bogdan & Taylor 1982, 4-5.)

Elämänhallintarepertuaarin funktiona on korostaa haastavan käyttäytymisen takana olevia elämänhallinnallisia toimintarajoitteita, jotta lukija pystyisi paremmin ymmärtämään kehitysvammaisuudesta mahdollisesti johtuvia adaptiivisen käyttäytymisen puutteita. Kehitysvammaisen ei näistä puutteista johtuen osaa käyttäytyä aina tilanteen vaatimalla tavalla, ja henkilö saattaa käyttäytyä haastavasti saadakseen takaisin elämänhallinnan tunteensa. Kehitysvammaiselle muodostuu elämänhallintarepertuaarissa huonosti elämässä pärjäävän, osaamattoman, mutta toisaalta myös oppivan henkilön positio, koska elämänhallintarepertuaarin puhetoissa painotetaan sellaisten taitojen harjoittamista ja opettamista, joita kehitysvammaisen henkilö tarvitsisi pystyäköseen toimimaan sosiaalisissa tilanteissa enemmän odotusten mukaisesti.

4.5 Valtapelirepertuaari

Valtapelirepertuaarin puhetavoissa haastava käyttäytyminen linkitetään rajattomuuteen ja tahdon ilmaistamiseen. Se kuvataan esimerkiksi ”kiukutteluna”, ”terrorisointina” tai ”turhana”. Haastavaa käyttäytymistä pidetään valtapelinä, johon lähi-ihmisten ei tulisi lähteä mukaan, koska haastavasti käyttäytyvä kehitysvammainen henkilö pyrkii hallitsemaan ympäristöään haastavalla käyttäytymisellään. Tässä repertuaarissa korostuu haastavan käyttäytyminen tarkoituksellisuus ja tahallisuus: kehitysvammainen henkilö käyttää haastavaa käyttäytymistään, varsinkin aggressiivisuutta, keinona saavuttaa ympäristössään jotakin. Valtapelirepertuaarin mukaan kehitysvammaiselle tulisi asettaa selkeät rajat ja säännöt toiminnalle ja käyttäytymiselle.

(1) ”Tärkeää on, ettei henkilö saa tahtoaan läpi ollessaan aggressiivinen, jottei hän oppisi väärää elämönhallintakeinoja. Kun kaksi osastolla olevaa potilasta nahistelee keskenään, ei henkilökunta ilman muuta puutu tilanteeseen.

(---)

- Ihmiseltä, joka uhkailee itsemurhalla, voidaan esimerkiksi kysyä, että haluaako hän sillä tavalla hallita ja pyörittää henkilökuntaa. Tärkeää on löytää asian ydin. Henkilökunta ei saa olla välinpitämätön, muttei myöskään lähteä peliin mukaan.” (Tukiviesti 4/99)

Tekstiotteissa (1) tuodaan ilmi se, että henkilön ei tulisi saada tahtoaan läpi käyttäytyessään aggressiivisesti, jotta tämä ei oppisi väärää keinoja hallita elämäänsä. Tässä suhteessa valtapelirepertuaari onkin lähellä elämönhallintarepertuaaria, jossa haastava käyttäytyminen nähdään elämönhallintaan liittyvien ongelmien ja rajoitteiden seurauksena. Valtapelirepertuaari eroaa kuitenkin elämönhallintarepertuaarista siinä, että valtapelirepertuaarin puhetavoissa painottuvat kehitysvammaisen henkilön tiedostetut ja tahalliset käyttäytymismallit. Kehitysvammaisen henkilön kuvataan yrittävän hallita ympärillään olevia ihmisiä useimmiten negatiivisella toiminnallaan. Haastava käyttäytyminen nähdään siis olevan tiedostettua ja päämäärähakuista, kuten tekstiotteessa (3) kuvataan, kuinka voimakas nuori saattaa uhata voimallaan ja käyttää sitä pelotteena ristiriitatilanteissa.

(3) ”Lapsen ympäristön pitäisi noudattaa hänen kanssaan toimiessaan yhteisesti sovittuja sääntöjä johdonmukaisesti. Jos joku asia on esimerkiksi kotona lapselta kielletty, tulisi sen olla kielletty myös isovanhempien luona, päiväkodissa ja koulussa. Eriyksen haastava tilanne on silloin, jos ky-

symyksessä on fyysisesti voimakas nuori, joka on tiedostanut oman voimansa ja käyttää sitä ristiriitatilanteissa jopa pelotteena.” (Tukiviesti 1/06)

(4) ”...kehitysvammaiselta vaaditaan samoja elämän perustapoja kuin ei-kehitysvammaisiltakin.” (Tukiviesti 4/99)

Valtapielirepertuaarissa painotetaan johdonmukaisia, yhdessä sovittuja sääntöjä, joihin tulisi sitoutua. Käyttäytymisvaatimukset nähdään samanlaisiksi kuin vammattomillakin ihmisillä. Juuri tekstiotteessa (4) kehitysvammaisen henkilö nähdään tasavertaisena elämän perustapojen suhteen, jolloin häneen pätevät myös samat käyttäytymisvaatimukset. Tässä tekstiotteessa on näkyvillä myös viitteitä oikeusrepertuaarista.

(5) ” - Jos vaikeasti oireileva asukas pystyy vuosia pyörittämään koko yhteisöä oireilullaan, se saattaa lietsoa häntä jatkamaan itselleen ja lopulta muillekin ongelmia tuottavaa käyttäytymistä.

(---)

Tällöin on mahdollista välttää sellainen vääristynyt kuva, että homma toimisi ongelmien ehdoilla, ohjaaja Petri Pasanen lisää.” (Tukiviesti 4/1999)

Tekstiotteessa (5) kuvataan, kuinka vuosia kestänyt oireilu ja sen ehdoilla toimiminen yhteisössä vahvistaa haastavaa käyttäytymistä ja saattaa vaikuttaa lopulta myös muihin asukkaisiin. Haastavalla käyttäytymisellä on aina seurauksia, jotka vaikuttavat siihen, kuinka usein ja kuinka voimakkaana käyttäytyminen esiintyy jatkossa. Näkemys erilaisista vahvistavista tai rankaisevista seurauksista olettaa, että seuraukset vaihtelevat henkilöstä toiseen, ja että ne mahdollisesti ylläpitävät henkilön haastavaa käyttäytymistä. (Sigafos 2002, 52; Emerson 2001, 39.)

Valtapielirepertuaarissa kehitysvammaisen haastavan käyttäytymisen pyrkimyksenä nähdään hallita ympäristöä ja saada esimerkiksi aggressiivisella käyttäytymisellään tahtonsa läpi. Lähi-ihmisten pyrkimyksenä taas on hallita henkilön negatiivista käyttäytymistä. Jos ympäristö ei pysty kontrolloimaan käyttäytymistä, kehitysvammaisen henkilö saa tahtonsa läpi käyttäytymisellään ja saa näin itselleen oman elämänsä hallinnan tunnetta, ympäristön negatiiviseksi kokema käyttäytyminen vahvistuu. Vammaiselle aikuiselle elämäntapaan liittyä itsenäisen aikuisuuden toteutuminen. Haastavasti käyttäytyville vaikeasti vammaisille henkilöille annetaan kuitenkin vähemmän valinnan- ja kieltäytymisen mahdollisuuksia, eikä heillä usein ole päätäntävaltaa esimerkiksi siinä, missä tai kenen kanssa he elävät. (Emerson 2001, 7; Lehtinen & Pirttimaa 1995, 8; Crimmins 1995, 212.)

Kehitysvammaisen henkilön haastava käyttäytyminen kuvataan tässä repertuaarissa tiedostettuna toimintana, jolla henkilö pyrkii hallitsemaan ympäristöään. Valtapeli-repertuaarin funktiona on tuoda kehitysvammaisen henkilön haastava käyttäytyminen tiedostettuna toimintana esiin. Tässä repertuaarissa korostuu näkemys siitä, että haastava käyttäytyminen on kehitysvammaisesta henkilöstä itsestään lähtöisin oleva ongelma. Myös Noonon, Jonesin ja Hastingsin (2004) tutkimuksen mukaan hoitohenkilökunta näki haastavan käyttäytymisen lähinnä henkilön sisäisenä ongelmana, kuten persoonaan liittyvänä tekijänä. Tässä repertuaarissa kehitysvammaiselle haastavasti käyttäytyvälle henkilölle muodostuukin positio, joka tarkastelee kehitysvammaista viekkaana ja jopa ilkeänä henkilönä, jolla tulee asettaa tietyt säännöt ja rajat, jotta tämä ei voisi oppia hallitsemaan ympäristöään väärillä keinoilla. Kehitysvammaisella tulisi olla samat perustavat kuin vammattomillakin ihmisillä. Tätä puhetapaa käyttivät lähinnä kehitysvamma-alan työntekijät sekä toimittajat.

4.6 Funktiorepertuaari

Funktiorepertuaarissa kehitysvammaisen henkilön haastava käyttäytyminen nähdään viestinä tai merkinä lähiympäristölle ja haastavalle käyttäytymiselle etsitään funktiota ja ratkaisua. Tässä puhetavassa ei nähdä haastavaa käyttäytymistä henkilön omana ongelmana, vaan käyttäytyminen suhteutetaan myös ympäristöön ja otetaan huomioon ympäristön vaikutus haastavan käyttäytymisen takana. Funktionaalinen lähestymistapa haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen on tässä repertuaarissa selkeästi läsnä. Haastavan käyttäytymisen funktionaaliseen arviointiin kuuluu Sigafoosin ym. (2003, 94) mukaan sekä käyttäytymisen yhteydessä esiintyvien tekijöiden että käyttäytymisen funktion tai tarkoituksen arviointia. Käyttäytymisen funktioon liittyvät yleensä kommunikatiiviset tarkoitusperät, kuten tekstiotteesta (1) tulee ilmi. Jos henkilö ei tiedä, miten ilmaista tarpeitaan, hän saattaa oppia tahattoman vahvistamisen kautta ilmaisemaan tarpeitaan ympäristöön nähden negatiivisen käyttäytymisen avulla. (Sigafoos ym. 2003, 94-95; Ikonen 1999, 278.)

(1) ” - Tunnistamista auttaa, kun pohtii, miksi kehitysvammaisen esimerkiksi repii vaatteitaan. Mitä hän haluaa viestittää omalla toiminnallaan?”(Tukiviesti 1-2/99)

Haastavaa käyttäytymistä lähestytään tässä repertuaarissa positiivisesti, ja haastavasta käyttäytymisestä luodaan vastakkainen näkökulma ongelmakeskeisen ajattelun rinnalle. Kehitysvammaisen henkilön haastavalla käyttäytymisellä nähdään tässä repertuaarissa jokin tarkoitus ja kuntoutumismahdollisuutta korostetaan. Haastavaa käyttäytymistä kuvataan positiivisin sanavalinnoin ja rakentavasti, eikä huomio keskity ainoastaan haastavan käyttäytymisen ympäristölle aiheutuviin negatiivisiin seurauksiin. Repertuaari on tulevaisuusmyönteinen ja antaa vaihtoehdoisen näkökulman tarkastella haastavaa käyttäytymistä, koska tässä repertuaarissa tulee esiin haastavan käyttäytymisen vuorovaikutuksellinen suhde ympäristöön. Tekstiotteessa (2) kuvataan haastavaa käyttäytymistä ensimmäisenä askeleena kuntoutumisessa, jolloin eristäytynyt asiakas ”*tulee kontaktiin*”, vaikka ensimmäinen kontakti onkin riidan haastamista.

(2) ”Se, että aikaisemmin eristäytynyt ja kipuunsa käpertynyt kehitysvammainen tulee huoneestaan ulos ja haastaa riitaa, ei aina olekaan merkki tilanteen huononemisesta. Se voi olla ensimmäinen askel kuntoutumisen tiellä: asiakas tulee kontaktiin ja tuo ristiriitansa käsiteltäväksi vuorovaikutussuhteessa.” (Ketju 2/98)

Tekstiotteessa (3) pyritään korostamaan kehitysvammaisen ihmisen hyvyyttä ja suunnataan ajatuksia tulevaisuuteen: ”*on ajateltava myös huomista*”. Näin huomio kiinnitetään pidemmälle kuin vain tilanteeseen, jossa aggressiivisuutta esiintyy.

(3) ” – Kehitysvammainen ihminen ei ole aggressiivinen pahuuttaan. Konfliktin keskellä on ajateltava myös huomista – silloin pitää taas pystyä toimimaan yhdessä.” (Ketju 4/99)

Tässä puhettavassa tuodaan esiin myös ympäristön ja lähi-ihmisten mahdollinen vaikutus haastavan käyttäytymisen syntymiseen, kuten tekstiotteissa (4 & 5) ilmenee. Haastava käyttäytyminen ei ole vain yksilöstä itsestään johtuva sisäinen ongelma vaan se nähdään funktiorepertuaarissa enemmän sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä, kuten myös Emerson (2001) painottaa. Tällä viitataan myös kontekstuaalisiin tekijöihin haastavan käyttäytymisen esiintymisessä eli niihin tekijöihin, jotka mahdollisesti vahvistavat kehitysvammaisen henkilön haastavaa käyttäytymistä (Emerson 2001, 36). Haastavan käyttäytymiseen johtavat tekijät voivat löytyä siis myös lähi-ihmisten tai henkilökunnan käytänteistä ja oman käyttäytymisensä tunnistamisesta, työyhteisöstä tai laitosisolohuhteista. Funktiorepertuaarista onkin löydettävissä osia oikeusrepertuaarista, jossa keskei-

senä ajatuksena juuri on epäinhimillisten ympäristöolosuhteiden vaikutus haastavan käyttäytymisen muodostumisessa.

(4) ”Tärkein neuvo konfliktien varalta on ennaltaehkäisy. On opittava ymmärtämään, miksi konflikteja tulee; miten esimerkiksi asuinympäristö, henkilökunnan määrä ym. ympäristötekijät vaikuttavat konfliktien syntymiseen.”

(---)

- Sekä fyysisissä että henkisisä konflikteissa henkilökunta voi joko yllyttää tai lievittää konfliktia omalla käyttäytymisellään.” (Ketju 4/99)

(5) ”Olellainen osa henkilökunnan työstä on tulkita tilanteita ja pyrkiä määrittelemään, mitä asukkaan ongelmiin viittaavan käyttäytymisen takana saattaa olla. Henkilökunnan on pystyttävä tunnistamaan myös omia toimintojaan.” (Tukiviesti 4/99)

Repertuaarissa haastava käyttäytyminen yhdistetään siis toiminnalliseen oirehtimiseen eli henkilö viestii käyttäytymisellään ympäristölle jotakin. Haastavan käyttäytymisen taustalle oletetaan olevan jokin tietty motiivi, joka lähiympäristön tulisi saada selville. Henkilökunnan tulee pystyä näkemään haastavan käyttäytymisen taakse ja pyrkiä ymmärtämään sitä sen sijaan, että hoidetaan pelkästään oireita. Tekstiotteessa (6) on läsnä kehitysvammaisen henkilön subjektiivisuus, koska siinä korostetaan henkilön omaa aktiivisuutta ongelman ratkaisemisessa. Haastava käyttäytyminen vaikuttaa kehitysvammaista henkilöä hoitaviin ihmisiin ja heihin, jotka elävät ja työskentelevät henkilön läheisyydessä, mutta myös ennen kaikkea henkilön itsensä terveyteen ja/tai elämänlaatuun. Haastavalla käyttäytymisellä on kauaskantoiset vaikutukset niin henkilölle itselleen kuin ympäristöllekin. (Emerson 2001).

(6) ”Eräässä työkeskuksessa työskentelevä, noin 20-vuotias mies pyysi itse apua yökasteluongelmaansa.

(---)

Hän sai tehtävänä sanoa omin sanoin, mikä pulma on. Vastaukseksi ei kellynnyt sängyn kastuminen, se oli vain ongelman seuraus. Lopulta hän sai puristetuksi itsestään ulos: ”On se kumma, kun minä en herää vessaan.”

(Ketju 6/87)

Funktiorepertuaarissa puhetapa kehitysvammaisten henkilöiden haastavasta käyttäytymisestä on rakentava ja siinä nähdään myönteisen kehityksen mahdollisuus. Funktiorepertuaarin tarkoituksena on tuoda ilmi ympäristön merkitystä haastavan käyttäytymisen kehittämisessä. Haastava käyttäytyminen ei ole vain henkilön sisäinen ongelma vaan se on viesti ympäristölle siitä, että jokin asia kehitysvammaisen henkilön elämässä ei ole

kunnossa. Haastavalla käyttäytymisellä onkin kommunikatiivinen tarkoitus, ja kehitysvammaiselle henkilölle muodostuu tässä repertuaarissa viestijäpositio. Funktiorepertuaaria käyttivät pääosin kehitysvamma-alan työntekijät ja asiantuntijat.

4.7 Yhteenveto tulkintarepertuaareista

Tunnistin kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä koskevista artikkeleista kuusi repertuaaria. Nämä repertuaarit tarkastelivat haastavaa käyttäytymistä erilaisista näkökulmista ja loivat sille erilaisia merkityksiä. Osa repertuaareista toimi vastapareina, kun taas osaa repertuaareista käytettiin sujuvasti rinnakkain artikkeleissa.

Ongelmarepertuaari ja medikaalinen repertuaari olivat melko lähellä toisiaan, koska molemmissa vammaisuus nähtiin negatiivisemmasta näkökulmasta kuin muissa repertuaareissa. Haastava käyttäytyminen kuvattiin näissä repertuaareissa henkilön sisäisenä ongelmana, johon vastausta haettiin joko lääketieteestä tai käyttäytymisen muuttamisesta ympäristön haluamaan suuntaan. Medikaalinen repertuaari loikin passiivisimman position kehitysvammaiselle henkilölle. Kehitysvammainen henkilö nähtiin näissä kahdessa negatiivispainotteisessa repertuaarissa toimenpiteiden kohteena, objektina, tai taakkana ja ongelmana ympäristölle.

Kehitysvammaisten subjektiivisuutta ja haastavan käyttäytymisen ympäristöllisiä tekijöitä korostavia repertuaareja olivat funktio- ja oikeusrepertuaari. Funktiorepertuaari muodosti vastakohdan ongelma- ja medikaaliselle repertuaareille, koska siinä haastavaan käyttäytymiseen suhtauduttiin positiivisesti ja rakentavasti. Syitä siihen etsittiin muualtakin kuin henkilöstä itsestään, ja haastavan käyttäytymisen kuvauksissa korostui enemmän sen sosiaalisesti rakentuva elementti. Repertuaareista selkeimmin erottuva repertuaari oli oikeusrepertuaari, joka toi välillä voimakkaastikin esiin kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksia varsinkin laitosolosuhteissa, joissa haastavaa käyttäytymistä vähentämään pyrkivät pakkotoimenpiteet ovat käytössä. Siinä haastava käyttäytyminen nähtiin myös ympäristötekijöistä, lähinnä laitosolosuhteista, aiheutuvaksi.

Valtapelirepertuaari liittyi elämänhallintarepertuaariin siinä suhteessa, että myös siinä kuvattiin haastava käyttäytyminen elämänhallinnalliseksi toiminnaksi. Repertuaari erot-

tui elämänhallintarepertuaarista kuitenkin siinä, että valtapelirepertuaarissa korostui enemmän haastavan käyttäytymisen tahallisuus ja kehitysvammainen henkilö kuvattiin negatiivisen käyttäytymisensä tiedostavana ja jopa osin ilkeänä, joka pyrki saavuttamaan negatiivisella käyttäytymisellään jotakin. Taulukossa 2. on lyhyesti esiteltyä vielä kukin tulkintarepertuaari.

TAULUKKO 2. Kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä koskevien artikkeleiden kielelliset repertuaarit

	Kielellisiä piirteitä repertuaarissa	Kehitysvammaisen henkilön positio	Repertuaarin funktio
Oikeusrepertuaari	modaaliapuverbit, futuurin käyttö, ääriesimerkit	olosuhteiden uhri	vaikuttaa retorisesti lukijaan, herättää tunteita
Ongelmarepertuaari	yleistävät ilmaukset, kielteiset sanavalinnat, affektiiviset ilmaukset, kerronta	ympäristölle taakka	vaikuttaa affektiivisesti lukijaan
Medikaalinen repertuaari	passiivimuotoiset verbit, esimerkkien kuvaaminen, sairaus- ja diagnoosiajattelun korostuminen	objekti/potilas	tiedonvälitys, perinteisen vammaisuusnäke-myksen vahvistuminen
Elämönhallintarepertuaari	aktiivimuotoiset verbit, elämönhallintakeinojen puutteellisuuden korostuminen	oppiva/osaamaton	korostaa elämönhallintataitojen merkitystä
Valtapelirepertuaari	tahdon ilmaisemisen, rajattomuuden ja sääntöjen korostuminen	viekas	korostaa haastavaa käyttäytymistä tahallisenä toimintona
Funktiorepertuaari	positiiviset sanavalinnat, rakentavat ilmaukset, haastava käyttäytyminen sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä	viestijä	korostaa haastavan käyttäytymisen kommunikatiivista luonnetta ja ympäristön merkitystä, positiivinen näkökulma

Repertuaarien funktiot vaihtelivat. Osin repertuaarien käytöllä pyrittiin vaikuttamaan lukijaan ja herättämään tunteita, kuten esim. ongelmarepertuaarissa. Repertuaareilla saattoi olla myös tietoa jakava funktio. Repertuaarien funktioiksi nousivat myös elämönhallintataitojen, käyttäytymisen tahallisuuden tai sen kommunikatiivisen luonteen ja positiivisten puolten korostaminen. Sisällöllisiä ristiriitoja nousi useiden repertuaarien välille. Toisilleen vastakkaisia repertuaareja olivat ongelmarepertuaari ja funktiorepertuaari, oikeusrepertuaari ja medikaalinen repertuaari. Haastavaa käyttäytymistä sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä korostivat varsinkin oikeus- ja funktiorepertuaari, kun taas käyttäytymisen yksilön ominaisuutena kuvasivat lähinnä ongelmarepertuaari, medikaalinen repertuaari ja valtapelirepertuaari.

5 POHDINTA

Haastava käyttäytyminen on vammaisuuden alueelta yksi, suhteellisen harvinainen ilmiö, jonka olen nostanut tutkimukseni kohteeksi. Tutkimukseni mukaan kehitysvamma-alan lehtiartikkeleissa välittyvä kuva kehitysvammaisten henkilöiden haastavasta käyttäytymisestä on moninainen ja ristiriitainen. Artikkeleissa käytetty kieli vaikuttaa käsitteisiin kehitysvammaisuudesta ja haastavasta käyttäytymisestä. Usein lehtiä saatetaan lukea ilman erityistä kriittisyyttä, jolloin toimittajan tai muun kirjoittajan valitsemaa näkökulmaa saatetaan pitää naiivisti ainoana ja oikeana. Mediatekstit eivät kuitenkaan kuvaa ainoaa, oikeaa todellisuutta, vaan ne kuvaavat muunnelmia todellisuudesta. Nämä muunnelmat vaihtelevat tekstin kirjoittajien yhteiskunnallisen aseman, etujen ja päämäärien mukaisesti. (Fairclough 1997, 136.)

Artikkeleiden sanasto sisälsi sekä virallista diskurssia että puhekielistä diskurssia. Puhekielisyydellä artikkeleissa ilmaistaan tiettyä solidaarisuutta lukijoille. Yksi tärkeä muuttuja onkin se, miten toimittajan puheen ja raportoidun puheen välinen raja asetetaan. Tätä rajaa voidaan ylläpitää antamalla ihmisten puhua omasta puolestaan. Asia voidaan esittää myös epäsuorasti, jolloin toimittajan ei tarvitse käyttää samoja sanoja, vaan hän saattaa muuntaa tekstiä sellaisiksi diskursseiksi, jotka sopivat paremmin toimittajan puheeseen tai tekstiin. (Fairclough 1997, 95-96, 107.) Esimerkiksi ongelmakeskeisesti haastavaa käyttäytymistä tarkastellessaan toimittaja saattaa käyttää artikkeleissaan sellaisia otteita vanhempien haastattelusta, jotka tukevat sitä kuvaa perheen arjesta, jonka toimittaja haluaa lukijoille välittää.

Artikkeleissa vilisi toinen toistaan erilaisempia termejä haastavalle käyttäytymiselle: ”kiukuttelu”, ”terrorisointi”, ”pulmallinen käyttäytyminen”, ”hankala käyttäytyminen”, ”häiritsevä käyttäytyminen”, ”kapinallisuus”, ”aggressiivinen käyttäytyminen” ja ”vaikea käyttäytyminen”. Haastavaan käyttäytymiseen liittyviä tilanteita ja ilmiöitä kuvattiin myös vaihtelevin termein: ”konfliktitilanne”, ”ristiriidat”, ”nahistelu”, ”pinnan palaminen”, ”hepuli”, ”fyysinen/henkinen konflikti”, ”kahina”, ”käsirysy”, ”päälletulo” ja ”pinna kireällä”. Usein saman artikkelin sisällä käytettiin erilaisia termipareja, ja näistä käytetyistä termeistä lukija muodostaa mielikuvia ja päätelmiä haastavasta käyttäytymisestä.

Jonkin yhteiskunnallisen käytännön voi ilmaista lukuisilla eri vaihtoehtoisilla tavoilla, ja näillä kielenkäyttäjän tekemillä kielellisillä valinnoilla voi olla ideologisia vaikutuksia (Fairclough 1997, 143-144, 150). Esimerkiksi puhuttaessa haastavasta käyttäytymisestä ”häiritsevänä käyttäytymisenä” viitataan pelkästään käyttäytymisen ympäristöön aiheutuviin ongelmiin ja häiriöihin.

Haastavassa käyttäytymisessä on sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna kyse kommunikatio-ongelmasta ja vuorovaikutussuhteesta yksilön ja ympäristön välillä. Vaatii tietoa, taitoa ja yhteistyötä kaikilta henkilön ympärillä olevilta ihmisiltä etsiä ja löytää näihin haasteisiin ratkaisuja. Jos haastavaa käyttäytymistä käsitellään ongelma-keskeisesti ja huomio henkilössä keskittyy ainoastaan tämän haastavaan käyttäytymiseen, haastavan käyttäytymisen kohtaaminen ja reagointi ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista ja rakentavaa. Toisaalta jos käyttäytyminen pyritään näkemään vuorovaikutuksellisenä ja kommunikatiivisena, jos pystytään arvioimaan ympäristön vaikutusta käyttäytymisen esiintymisessä sekä osataan nähdä haastavasti käyttäytyvän henkilön positiivisia ominaisuuksia, voidaan lähestyä haastavaa käyttäytymistä avarakatseisemmin ja myönteisemmin. Eräässä artikkelissa haastavaa käyttäytymistä lähestyttiin humoristisella asenteella ja haastavaan käyttäytymiseen liittyen puhuttiin ”*uskomattomasta kekseliäisyydestä, tempuista*” tai ”*loputtomasta energiasta erilaisten juttujen toteuttamisessa*” (Tukiviesti 7/92).

Se kieli, jota media ja alan ammattilaiset käyttävät puheessaan tai kirjoituksissaan, vaikuttaa muiden ihmisten suhtautumiseen ja asenteisiin kehitysvammaisia henkilöitä ja heidän käyttäytymistään kohtaan. Varsinkin jos toisella osapuolella ei ole tietoa haastavasta käyttäytymisestä, muokkaavat käytetyt repertuaarit käsityksiä kyseisestä ilmiöstä. Osaltaan siis kehitysvamma-alan ammattilehtien antama kuva haastavasta käyttäytymisestä ja interventioista vastata tähän vaikuttaa kehitysvammaisen henkilön lähiympäristön reagointiin. Noonen, Jonesin ja Hastingsin (2004) tutkimuksen mukaan henkilökunta voi olla herkkä niille muuttujille, jotka määrittävät haastavaa käyttäytymistä. Näin ollen henkilökunnan käsitykset käyttäytymisen syistä vaikuttavat siihen, kuinka haastavaan käyttäytymiseen reagoidaan. Interventio on kuitenkin välttämätön ehkäisemään haastavan käyttäytymisen negatiivisia fyysisiä, ympäristöllisiä ja sosiaalisia seurauksia (Noone, Jones & Hastings 2004; Sigafos ym. 2003, 113).

Yleensäkin käyttäytymisongelmien kohtaaminen ja hoitaminen saattaa olla vaikeaa, koska lähi-ihmiset eivät välttämättä ymmärrä, miksi henkilö käyttäytyy niin kuin käyttäytyy (Kuorelahti 1998, 125). Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen esimerkiksi opetustyössä vaatii kasvattajalta nopeita päätelmiä ja reagointia. Ympäristön käsitykset haastavan käyttäytymisen syytaustasta ja ilmenemismuodoista vaikuttavat siihen suhtautumiseen. Medikaalisesta näkökulmasta korostuvat diagnoosit ja huomio keskitetään oiretasolle, mutta haastavan käyttäytymisen kohdalla voidaan pohtia sitä, missä määrin erilaiset luokittelut ja diagnoosit palvelevat siihen puuttumista.

Haastavaan käyttäytymisen luonteeseen kuuluu se, että sosiaalinen ympäristö ei voi olla reagoimatta siihen, ja haastava käyttäytyminen herättää väistämättä erilaisia tunteita. Male (2003) tutki erityisopettajien näkemyksiä vammaisten oppilaiden haastavasta käyttäytymisestä. Tulosten mukaan erityisopettajat olivat huolestuneita haastavasta käyttäytymisestä ja kokivat sen stressaavaksi. Vaikka erityisopettajat yleisesti tunsivat olevansa tehokkaita haastavan käyttäytymisen kohtaamisen osalta, osa tunsu turhautumista, kiukkua, järkytystä ja/tai tappiota. (Male 2003.)

Kehitysvammaisten henkilöiden lähi-ihmiset vaikuttavat haastavaan käyttäytymiseen asennoitumisellaan ja reagoinnillaan suoraan kehitysvammaisten elämänlaatuun. Crimmins (1994, 215) mukaan haastavasti käyttäytyvillä ihmisillä on rajattu määrä valinnanmahdollisuuksia elämässään, rajattu pääsy yhteisön toimintaan ja vain vähän merkittäviä sosiaalista kanssakäymistä. Selvyttä ei kuitenkaan ole siitä, ovatko nämä seurauksia haastavasta käyttäytymisestä vai haastavan käyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Laitoksissa esiintyy suhteessa enemmän haastavaa käyttäytymistä (kts. esim. Saloviita 2002) kuin muissa kehitysvammahuollon yksiköissä. Siitä, aiheuttavatko laitokset haastavaa käyttäytymistä vai päätyvätkö laitoksiin henkilöt, joiden kanssa ei avoimuuden puolella pärjätä, ei ole myöskään varmuutta.

Haastava käyttäytyminen voidaan kääntää myös pääläelle. Ympäristö voikin olla se, joka ei osaa vastata kehitysvammaisen henkilön tarpeisiin, jolloin henkilö vastaa tähän käyttäytymällä haastavasti. Voisiko haastavan käyttäytymisen siis nähdä yhteiskunnan epäonnistumisena kohdata kehitysvammaisen henkilön tarpeita? Tällöin lähennyttäisiin näkemystä vammaisuudesta sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä. Onko haastava käyttäytyminen kehitysvammaisen henkilön keino kapinoida yhteiskunnan asettamiin käyttäy-

tymis- ja sopeutumisvaatimuksiin? Näin ollen yhteiskunnan odotukset ja vaatimukset kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalisten taitojen osalta olisivat liian korkeita. Käyttäytymisen hyväksyttävyys on kulttuurisidonnaista ja käyttäytymiselle asetetut vaatimukset vaihtelevat tilanteen mukaan. Kehitysvammaisten henkilöiden haastavaan käyttäytymiseen tai käyttäytymishäiriöihin suhtautuminen on sidoksissa siihen, miten kehitysvammaisuuden haaste on minäkin aikana tulkittu ja ymmärretty (Saloviita 1993, 156).

Käyttäytymishäiriö voi olla ulospäinsuuntautuneen käyttäytymisen lisäksi sisäänpäinkääntynyttä, mikä saattaa olla ympäristön kannalta helpompaa, koska henkilö ei häiritse omalla käyttäytymisellään toisia (Kuorelahti 1998, 127). Artikkeleiden näkökulmat keskittyivät lähes täysin ulospäinsuuntautuneeseen haastavaan käyttäytymiseen, varsinkin aggressiivisuuteen. Tämä on näkyvää ja tähän ei voi olla reagoimatta, kun taas esimerkiksi vetäytymistä sosiaalisista tilanteista ei välttämättä koeta haastavaksi. Henkilö ei tällöin ole fyysisessä vaarassa, eikä uhkaa käyttäytymisellään muita. Itseensä sulkeutuva ihminen kääntyy omiin tunteisiinsa ja jää helpommin huomioimatta, koska hän ei ole häiriöksi lähi-ihmisille. Kokisin kuitenkin niin, että yhtä tärkeää on reagoida myös sisäänpäinkääntyneeseen haastavaan käyttäytymiseen.

Mielestäni kysymys haastavasta käyttäytymisestä on erittäin mielenkiintoinen. Kehitysvammaisten lasten ja nuorten opettajana tulevaisuudessa joudun mahdollisesti kohtaamaan haastavaa käyttäytymistä ja puuttumaan siihen kasvatuksellisin keinoin. Tulee kuitenkin pitää mielessä, että vain pieni vähemmistö kehitysvammaisista henkilöistä käyttäytyy haastavasti. Tärkeää on huomioida myös se, että käyttäytyessään ympäristöön nähden negatiivisesti ja jopa omituisesti henkilön käyttäytymisellä on jokin tarkoitus. Jokainen henkilö on oma ainutlaatuinen yksilönsä, jonka haastavaan käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät tulee selvittää hänen omista lähtökohdistaan ja käyttäytyminen tulee suhteuttaa sosiaaliseen ympäristöön. Pelkän oireen hoitaminen ei ole tarkoituksenmukaista, vaan tärkeää on pohtia, mitä haastavan käyttäytymisen takana todella on. Pyrkimys ymmärtää käyttäytymistä auttaa niin kasvattajia kuin ammatti-ihmisiä keskittämään voimavarat ongelman ympäriltä laajemmin. Toiminnallinen, haastava oirehtiminen voi olla vain jäävuoren huippu.

Haastavaa käyttäytymistä on tutkittu Suomessa melko vähän varsinkin laadullisesta näkökulmasta. Koen tutkimukseni tehtyäni aiheelliseksi kartoittaa esimerkiksi haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelevien ihmisten käsityksiä käyttäytymisestä: millaisia käsityksiä lähi-ihmisillä on henkilön käyttäytymisestä ja sen tarkoituksesta ja minkälaiset taustaoletukset ohjaavat heidän menettelytapojaan haastavan käyttäytymisen esiintyessä. Erityisopetuksellisesta näkökulmasta juuri kehitysvammaisten oppilaiden opettajien käyttöteorian laadullinen analyysi toisi varmasti uutta tietoa ja ymmärrystä alalla työskenteleville ihmisille.

LÄHTEET

- Allen, D. 1999. Mediator analysis: an overview of recent research on carers supporting people with intellectual disability and challenging behaviour. *Journal of Intellectual Disability Research* 43, 325-339.
- Barnes, C. 1992. *Disabling Imagery and the Media. An exploration of the Principles for Media Representations of Disabled People*. Halifax: Ryburn/The British Council of Organisations of Disabled People. Saatavilla [www-muodossa: http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Barnes/disabling%20imagery.pdf](http://www.muodossa: http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Barnes/disabling%20imagery.pdf). (Luettu 5.6.2007)
- Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. 1999. *Exploring Disability. A Sociological Introduction*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bogdan, R. & Taylor, S. J. 1982. *Inside Out. The Social Meaning of Mental Retardation*. Toronto: University of Toronto Press.
- Emerson, E. 2001. *Challenging behavior. Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities*. 2nd edition. Cambridge University Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. (Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard) Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London, New York: Routledge.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. *Tutki ja kirjoita*. 6.-8. painos. Vantaa: Tammi.
- Ikonen, O. 1999. Opetuksen lähtökohdat ja opetusmenetelmät. Teoksessa O. Ikonen (toim.) 1999. *Kehitysvammaisten opetus. Mitä ja miten?* Helsinki: Kehitysvammaliitto, 248-334.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993a. Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17-47.

- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) 1993b. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Järvikangas, A., Härkäpää, K. & Pättikangas, M. 1999. Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa S. Nouko-Juvonen (toim.) Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Helsinki: Edita, 103-126.
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. 2002. Kehitysvammaisuus.1.-2. painos. Helsinki: WSOY.
- Kehitysvammaisten tukiliitto. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kvtl.fi/alue/69>. (Luettu 23.2.2007).
- Kehitysvammaliitto. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kehitysvammaliitto.fi>. (Luettu 23.2.2007).
- Kontio, M.-L. 2000. Laitoksessa asuvan kehitysvammaisen vanhuksen haastava käyttäytyminen ja hoitajan käyttämiä vaikuttamiskeinoja. Jyväskylän yliopisto.
- Kuorelahti, M. 1998. Käyttäytymisen ongelmat ja niiden luokittelu. Teoksessa T. Landonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (toim.) Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena, 123-134.
- Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Lowe, K. & Felce, D. 1995. How do carers assess the severity of challenging behaviour? A total population study. *Journal of Intellectual Disability Research* 39, 117-128.
- Male, D. 2003. Challenging behaviour: the perceptions of teachers of children and young people with severe learning disabilities. *Journal of Research in Special Educational Needs* 3, 162-171.
- McGillivray, J. A. & McCabe, M. P. 2004. Pharmacological management of challenging behavior of individuals with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities* 25, 523-537.
- Miltenberger, R. G. 1999. Understanding problem behaviors through functional assessment. Teoksessa N. Wieseler, R. Hanson & G. Siperstein. (toim.) Challenging behavior of persons with mental health disorders and severe developmental disabilities. Washington, DC: American Association on Mental Retardation, 215-233.

- Noone, S., Jones, R & Hastings, R. 2006. Care staff attributions about challenging behaviors in adults with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities* 27, 109-120.
- Ojala, M. 2000. Jokainenhan haluaa terveen lapsen. Sikiön ja lapsen vammaisuus äideille suunnatuissa aikakauslehdissä. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Oliver, M. 1996. *Understanding Disability. From Theory to Practice*. Basingstoke: MacMillan.
- Reinikainen, M.-R. 2007. Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*.
- Saloviita, T. 1987. Ei-toivotun käyttäytymisen sammuttaminen. Vaihtoehto rankaisemiselle. Tutkimus- ja kokeiluyksikkö, Kehitysvammaliitto.
- Saloviita, T. 1988. Itsensä vahingoittaminen keskuslaitoksessa. Epidemiologinen tutkimus. Tutkimus- ja kokeiluyksikkö, Kehitysvammaliitto.
- Saloviita T. 1993. Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen: Tuetun yhteisöön liittymisen malli. Teoksessa Anttila M., Kupari T. (toim.) *Toivoa täynnä! Kehitysvammaisten kuntoutuksen verkostot -seminaari I*. Stakes raportteja 108. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 155-176.
- Saloviita, T. 2002. Challenging behaviour, and staff responses to it, in residential environments for people with intellectual disability in Finland. *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 27, 21-30.
- Seppälä, H. 1997. Vaikuttavat viestit. Opas kehitysvammaisten mielenterveyden ja käyttäytymisen arviointiin. Kehitysvammaisten mielenterveysprojekti. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Sigafoos, J., Arthur, M. & O'Reilly, M. 2003. *Challenging behavior and developmental disability*. London: Whurr Publishers.
- Suoninen, E. 1993. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 48-74.
- Valtonen, S. 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen. (toim.) *Me-*

- dia-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 93-121.
- Vehkakoski, T. 1997. Poikkeavuus: yksi käsite vai monta käsitystä? Diskurssianalyttinen tutkimus nuorten poikkeavuuskirjoittelusta. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Vehkakoski, T. 1998. Vammaisuuden nimeämisestä vammaisuuden luomiseen. Teoksessa T. Ladonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (toim.) Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena, 88-102.
- Vehkakoski, T. 2006. Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Vehmas, S. 2006. Kehitysvammaisuus, etiikka ja sosiaalinen vammaistutkimus. Teoksessa A. Teittinen. (toim.) Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino, 211-236.

LIITE 1

Tutkimusaineistona käytetyt artikkelit

Ketju

- 6/87 Seppälä, H. 1987. Psykoterapeuttiset mahdollisuudet kehitysvammaisten hoidossa. Ketju 6/1987, 17-20.
- 6/88 Väliahdet, P. 1988. Laitoshoito oppimisen esteenä. Ketju 6/1988, 4-6.
- 3/89 Seppälä, H. 1989. Tutkimus autetusta asumisesta. Tärkeintä hallinnon ja talouden joustavuus. Ketju 3/1989, 18-19.
- 5/92 Vuento, S. 1992. ”Koskee, olen siis olemassa.” Ketju 5/1992, 14-17.
- 6/95 Aura, M. Kalevi Kaipio väitteli yhteisökasvatuksesta Suojarinteessä. ”Tasavertaisuus on työn ainoa oikea perusta.” Ketju 6/95, 17-19.
- 5/96a Palokari, S. 1996. Muut oppilaat kiusaavat harvoin, mutta... ”Opettaja joutuu usein laskemaan kymmeneen”. Ketju 5/1996, 40-41.
- 5/96b Palokari, S. 1996. Pakkotoimenpide – hoitoa vai järjestyksen ylläpitoa? Ketju 5/1996, 10-11.
- 5/96c Ylikoski, P. 1996. Julma diagnoosi. Ketju 5/1996, 51.
- 6/96 Liinamaa, A. 1996. Ammattilaisten on kyettävä kohtaamaan myös monimutkaiset vaikeudet. On osattava pyytää apua. Ketju 6/1996, 18-19.
- 4/97 Ylikoski, P. 1997. Kierreovisyndrooma. Ketju 4/1997, 52.
- 5/97 Huolman, Pekka. 1997. Nivala kunnallisti kehitysvammahuoltonsa: Enemmän laatua vähemmällä rahalla. Ketju 5/1997, 37-39.
- 2/98a Seppälä, H. 1998. Erikoistuneita mielenterveyspalveluja kehitysvammaisille? Jokainen maa luo omaa linjaansa. Ketju 2/1998, 11.
- 2/98b Seppälä, H. 1998. Mielenterveysprojekti muutti käsityksiä hyvästä hoidosta: Apu pitää viedä kotiin. Ketju 2/1998, 9-10.
- 4/99 Puhakka, A. 1999. Haastava käyttäytyminen on merkki yhteisön ongelmista. Ketju 4/1999, 22-23.
- 5/00 Puhakka, A. 2000. Kehitysvammaisetkin hyötyvät keskusteluterapiasta. Ketju 5/2000, 52-53.

Tukiviesti

- 5/87 Pusa, E. 1987. Pakon soveltaminen kehitysvammahuollossa. Tukiviesti 5/1987, 12-14.
- 1/90 Mäkinen, E.-K. 1990. Itsenäisen elämän askeleita. Tukiviesti 1/1990, 34-37.
- 1/91 Puranen, T. 1991. Sanfilippon syndrooma. Taannuttaa lapsen – uuvuttaa vanhemmat. Tukiviesti 1/1991, 14-16.
- 2/91 Holopainen, T. 1991. Olisipa ystävä lähellä, kun päre palaa. Tukiviesti 2/1991, 2-3.
- 5/91 Rajala, P. 1991. Kehitysvammainen Tarmo Alava kysyy: Miksi meitä vammaisia pelätään? Tukiviesti 5/1991, 10-11.
- 1/92 Puranen, T. 1991. Pitäisikö vammaiset mainita syrjintäpykälässä? Ihmisoikeuksia hiotaan Suomen perustuslakiin. Tukiviesti 1/1992, 36.
- 2/92 Reima. Pieni lähimmäisemme. Tukiviesti 2/1992, 44-46.
- 3/92 Miilus, K. 1992. Yksin ei tiedä, jaksa eikä uskalla. Kehitysvamma-alan työntekijöiden yhteydenpito toisi turvallisuutta. Tukiviesti 3/1992, 24-25.
- 5/92 Miettinen, S. Mieli kuin vaaka. Tukiviesti 5/1992, 10-12.
- 7/92 Jussila, A. 1992. Jos yksi ryhmän jäsen voi pahoin. Tukiviesti 7/92, 12-14.
- 4/94 Chydenius, E. 1994. Psykiatriselta osastolta apua käyttäytymis- ja mielen-terveysongelmiin. Tukiviesti 4/1994, 14-16.
- 6/94 Aura, M. 1994. Maailma viekottelee ja kaatuu lopulta päälle. Kun ote elämästä lipsuu, horjuu mieli. Tukiviesti 6/1994, 8-10.
- 1/95 Markus, M. 1995. Oikeuksia ja ihmisarvoa loukataan. Tukiviesti 1/1995, 6.
- 7/95 Markus, M. 1995. Laitoskeskustelu ei johtanut käytäntöjen inhimillistymiseen. Tukiviesti 7/1995, 9.
- 2/97 Aalto, M. 1997. Ihmisoikeudet – toteutuvatko? Tukiviesti 2/1997, 22-24.
- 1-2/99 Sillanpää, N. 1999. Kaikki ei ole sitä, miltä ensiksi näyttää. Tukiviesti 1-2/1999, 12-13.
- 4/99 Sillanpää, N. 1999. Työntekijät mielenterveysongelmaisten tukena. Tukiviesti 4/1999, 24-26.
- 6/99 Kantola, S. 1999. Kaikkein suurin ongelma on tilapäishoidon järjestely. Arki aggressiivisen nuoren kanssa ei ole ruusuista. Tukiviesti 6/1999, 16-18.

- 7/99a Puranen, T. 1999. Haasteena sisältö. Kehitysvammaisten ihmisten asumisen järjestäminen kertoo ihmiskäsityksestä. Tukiviesti 7/1999, 40-41.
- 7/99b Sillanpää, N. 1999. Taudin oikea syy jää usein pimentoon. Tukiviesti 7/1999, 18-19.
- 4/00 Hölsömäki, H. 2000. Itsenäistymistä, irtaantumista. Tukiviesti 4/2000, 6-7.
- 8/00 Puranen, T. 2000. Kompetenssiterapiassa itseluottamusta ja -arvostusta etsitään omien kykyjen ja tunteiden tiedostamisen kautta. Tukiviesti 8/2000, 28-30
- 9/00 Liinamaa, A. 2000. Marja-Liisa Kontio tutki, Rauhala muuttui. Tukiviesti 9/2000, 44-45.
- 3/02 Hölsömäki, H. 2002. Pitääkö aina olla kiltti? Tukiviesti 3/2002, 1, 6.
- 3/03 Rauhamäki, T. 2003. Mikä Angelman-nuorta naurattaa? Tukiviesti 3/2003, 1, 4.
- 3/05 Kirkkomäki, P. 2005. Kaaos katosi Inkan maailmasta. Tukiviesti 3/2005, 24.
- 1/06 Kirkkomäki, P. 2006. Eroon turhasta kiukuttelusta. Tukiviesti 1/2006, 8-9.
- 4/06 Teräväinen, J. 2006. Pakkotoimenpiteet on koottava yhteen lakiin. Tukiviesti 4/2006, 4-5.